

Adam af Bremens Meddelelser om Sven Estridssøn.

Af

VILH. LA COUR.

I »Scandia« IV, 55 ff. har Prof. Erik Arup offentliggjort en Afhandling, kaldet »Kong Svend 2.s Biografi« (trykt April 1931). Den tegner ikke alene Hovedlinierne i Kongens Liv, men rummer tillige et Forsøg paa en Karakteristik, der lader Svens Personlighed fremtræde for os i et ganske andet Lys end det, hvori vi hidtil har betragtet den. Det hænger sammen med, at Forfatteren giver de kendte biografiske Data en helt ny Rækkefølge, og en radikal Ændring paa et saadant Punkt maa naturligvis influere stærkt paa vor Opfattelse af Sven. Hovedinteressen ved Afhandlingen knyttes dog til den Omstændighed, at Prof. Arup her har fremlagt det samlede Materiale, som har dannet Grundlaget for hans Skildring af Sven Estridssøn i Danmarkshistorien I (1925). Forskningen er altsaa blevet sat i Stand til fuldt ud at værdsætte det paagældende Afsnit med dets Omvurdering af Kongen, og det turde være et nærliggende Ønske, at Prof. Arup gennem kommende Publikationer paa samme Maade vil dokumentere den meget særprægede Opfattelse af Personer og Forhold i vor gamle Historie, som han saa at sige Side for Side har gjort gældende i dette hans Hovedværk.

I.

Vor Hovedkilde til Viden om Kong Sven er Adam af Bremens mange, spredte Meddelelser. Det er derfor naturligt, at Prof.

Arup begynder sin Undersøgelse med en Analyse af Adams Værk, og de kendte, forudgaaende Arbejder af Bernhard Schmeidler og andre letter i høj Grad disse Studier¹. Arups Behandling af den gamle Autor virker friskt, man mærker den Oplagthed, hvormed Afhandlingen er skrevet, og den Glæde, der er udsprunget af at faa Skikkelser og Hændelser til at staa i et nyt, tilsyneladende klart og overbevisende Lys. Det drejer sig jo her om Problemer, som Forskningen utallige Gange har bakset med — hvem vil ikke gerne være den, som siger det afgørende Ord?

Alligevel — saa at sige overalt mærker man, hvor let Forfatterens Behandling af Kildestoffet lokker ham til forhastede, uafhjemlede Slutninger. Det sker paa Punkter, som er fuldkommen afgørende for Dommen over hans Opfattelse af Kong Sven; men det sker ogsaa i mere perifere Tilfælde. Lad os tage de sidste først.

Hvad ved vi f. Eks. om, hvorvidt Adam af Bremen har gæstet Danmark?

Prof. Arup hævder, at »han har opsøgt og truffet kong Svend i Skaane« (58 f.). Det eneste Sted, hvor en mulig Danmarksrejse omtales i Adams Værk, er imidlertid ganske intetsigende. Han fortæller i III, 54, at han efter sin Ankomst til Bremen hørte om Kong Svens store Viden »og besluttede snart at drage til ham« (H. 208 f.; S. 198). Om Rejsen virkelig blev til noget, siges ikke med et Ord — hverken her eller andet Steds. Endnu mindre antydes det, at han skulde have rejst Danmark igennem helt over til Skaane. Hvis han overhovedet er kommet herop, har han jo kunnet træffe Sven mangfoldige andre Steder i Landet — f. Eks.

¹ Her er selvfølgelig i første Række Tale om Schmeidlers grundlæggende Udgave af Adam (1917) og hans værdifulde Bog om »Hamburg-Bremen und Nordost-Europa vom 9.—11. Jahrhundert« (1918). Den første citeres i det følgende som S. (med tilføjet Sidetal). Hvor selve Ordlyden er af uvæsentlig Betydning anføres Citaterne efter Carsten L. Henrichsens fortjenstfulde Oversættelse (1930), betegnet som H. (med tilføjet Sidetal). For at man stadig kan have let Adgang til at konferere Oversættelsen med de paagældende Steder i Grundteksten, er der dog overalt tillige henvist til Schmeidlers Tekstudgave.

i Slesvig, hvor Kongen ofte maa have opholdt sig¹. De kan for den Sags Skyld have mødt hinanden i selve Bremen. Det eneste positive, vi ved, er det, at et Møde imellem disse to Mænd har fundet Sted, og at Adam skylder Kong Sven Tak for adskillige af de Oplysninger om nordiske Forhold, som han har indflettet i sit Værk.

Prof. Arup tror imidlertid af Adams egen Danmarksskildring at kunne udlæse Vidnesbyrd om en saadan Rejse. Naar der f. Eks. meddeles korrekte Angivelser af Vejretninger og Vejdistancer fra Ejderen til Fyn, skyldes det, at Adam kender disse Forhold »af egen erfaring« (57). Naar han derimod meddeler, at man bruger fem eller syv Dage fra Slesvig til Aalborg, »er det allerede af den vaklende tidsangivelse klart, at den distance har han ikke personligt gennemrejst« (58). Selvfølgelig kan man intet som helst udlede af hans Rute- og Tidsangivelser. Gang paa Gang vil han i Bremen have kunnet faa mere eller mindre bestemte Oplysninger om netop den Slags Ting². Jamen, »hans rigtige skildring af Lillebælt som et bugtet sund, der naar helt op til Aarhus, viser . . ., at Lillebælt har han selv set« (58). Mon? Han siger f. Eks. om Aarhus (IV, 1), at »denne By skilles fra Fyn ved et meget smalt Bælt« og »fra den [ø: Aarhus] sejler man [bl. a.] til Fyn« (H. 245; S. 229 f.). Vilde saadanne Paastande være tænkelige, hvis han selv havde krydset Bæltet? Er det ikke langt snarere andres Beretninger om, hvordan man fra Halvøen kommer over til de andre Dele af Landet (Norden), der gaar igen i hans Ord? Han har hørt, at der fra Aarhus er Sejlads baade til Sjælland, Skaane og Norge. Ingen vil falde paa at tro, at han her skulde tale af egen Erfaring. Hvorfor skulde Aarhus saa ikke ogsaa være Udgangspunktet for Sejladsen paa Fyn — har han tænkt.

¹ Sml. allerede Lappenberg i Archiv d. Gesellsch. f. ältere deutsche Geschichtskunde 6. 769 f. Ligeledes Laurents Oversættelse i Geschichtschreiber d. deutsch. Vorzeit X, og P. W. Kohlmann i Leipziger hist. Abhandlungen X (1908), 4 f.

² Sml. W. Schlüters Bemærkninger om Bremen som et gunstigt Sted for Indsamlingen af Beretninger (Sitzungsber. d. Gelehrten Estnischen Gesellsch. 1902, 4 f.).

Prof. Arup nævner andre Beviser for Adams Danmarksrejse. »Ved overfarten fra Fyen til Sjælland har Adam haft daarligt vejr, thi han siger, at havet der altid er oprørt« (58). Det siger Adam ikke. Han bruger Udtrykket »mare natura tempestuosum«, men han regner ogsaa med, at man kan have »ventus prosperus« under Farten (IV, 4; S. 232). Selvfølgelig ligger der ikke i disse almindelige Vendinger det fjerneste Vidnesbyrd om, at Adam selv har krydset Store Bælt, endsige at han skulde have gjort det i »daarligt vejr«. Oplysninger af den Art kan virkelig enhver skaffe sig paa Landjorden. Og det samme gælder hans Meddelelse om Sørøverne paa Sprogø (Schol. 108; S. 233). »Under overfarten har nogle drevne sømænd fortalt ham, at Sprogø, som han ikke kunde undgaa at se, var en sørøverrede« (58). Hvorfor »under overfarten«? Adam har jo hørt om Sørøvere ogsaa paa Steder, hvor ingen vil paastaa, at han har færdedes (se f. Eks. IV, 3, 11, 18, 31, 37). Man kunde saamænd paa hans Tid faa ganske gode Underretninger om adskillige af disse Piraters tilvante Tumblepladser, uden at man behøvede at gaa om Bord i nogen Skude.

Og hvor kan det opfattes som Bevis paa Selvsyn, at Adam kalder Roskilde de danske Kongers Sæde¹, eller at han ved, at Nordsjælland er næsten ubebygget? Naar han taler om Skaanes »Forbjerg«, hvor Byen Lund ligger (IV, 5; S. 233), tyder det ikke meget paa, at han har været i Nabolaget; thi med »promuntorium Sconiae« kan dog ikke godt menes andet end Kullen i Nord eller Skanør i Syd, og at gætte paa »den fra Nordsjællands østkyst synlige højde ved Landskrona« (58) giver underlige Forestillinger om Adams Brug af et Ord som »promuntorium«². Men,

¹ »Næste gang vi sporer Adam personlig er, da han nævner, at Roskilde er de danske kongers sæde« (58). Bemærkningen skal maaske ikke tillægges nogen Vægt, da Prof. Arup lidt senere (85) selv tænker sig — mere naturligt — at Adam kan have dette Udtryk fra Kongen.

² Sml. Bjørnbo i Aarb. 1909, 152 f.: »Det er her som ovenfor ved Aalborg tvivlsomt, om promontorium betyder Odde, Næs. Muligvis betyder det blot et Hjørne eller en afsluttende Runding af Landet i dets Helhed, og dette kan godt gælde her; thi nord for Helsingborg maa Landet før eller senere dreje mod Øst«.

hedder det, »bestemtere taler han om overfarten fra Sjælland til Skaane: den er kortest til Helsingborg, hvor Sjælland kan ses fra Skaane; vistnok har Adam da selv paa Helsingøret afventet en færgebaad til Helsingborg« (58)¹. Med andre Ord: Udtrykket »Sjælland kan ses fra Skaane« skal godtgøre, at Adam personlig har spejdet efter Færgebaaden eller i det mindste har været paa Stedet². Dette kan selvfølgelig slet ikke lægges i disse Ord. Adam fortæller f. Eks., at man fra Aldenburg i Wagrien kan »se« over til Femern og Laaland (IV, 18; S. 244), og det er jo en fuldkommen Misforstaaelse³. Enten digter han denne Bemærkning frit, eller ogsaa refererer han en modtaget Meddelelse galt. »Fembre . . . opposita est Wagris, ita ut videri possit ab Aldinburg, sicut illa, quae Laland dicitur« viser, at man intet som helst selvoplevet kan lægge i hans Ord om Helsingborg, »in quo loco Seland a Sconia videri possit«. —

Det skal indrømmes, at Prof. Arup ikke er den første, som har tænkt sig, at der bag Adams Danmarksskildring delvis ligger Selvsyn. I Almindelighed har man dog udtalt sig med nogen Varsomhed om Spørgsmaalet. Det gør den nævnte Forfatter ikke. Smaatræk forlener hans Opfattelse med et Præg, som virker levendegørende og bestikkende, men som slet ikke kan udlæses af Kilden. Dette »daarlige Vejr« over Store Bælt, disse »drevne Sømænd«, der skrøner om Sørøverne paa Sprogø, og denne »Færgebaad«, der ventes fra Helsingborg — alt er skildret meget levende; men det tilslører den simple Kendsgerning, at vi ikke aner det allerfjerneste om, hvorvidt den gode Adam vir-

¹ Det skulde vel snarest være omvendt paa det af Arup anførte Sted (II, 40), da Synsretningen her er fra Skaane mod Sjælland. I den modsatte Retning »ser« Adam derimod i IV, 7.

² At Sundet er smallest heroppe, behøver han paa ingen Maade selv at have set; det kan han have faaet at vide af andre. Han siger udtrykkelig, at der mange Steder finder Overfart Sted fra Sjælland til Skaane (IV 6), saa han maa have søgt Oplysning om denne Sag hos stedkendte Folk.

³ Et umuligt Forsøg paa at redde Meningen ved at identificere Aldenburg med Heiligenhafen (hvilket ikke engang nytter), se Alfr. Lange i Heiligenhafener Post ¹⁰,₁₀ 1894.

kelig fik gjort Alvor af sin Rejsebeslutning, endsige om han kom saa langt som til Skaane. Han selv tier bomstille derom¹.

II.

Paa lignende Maade forholder det sig med Spørgsmaalet om, hvornaar Adam begyndte sin Indsamling af Stoffet til Bogen, og hvornaar han traf Kong Sven.

Vi ved, at han kom til Bremen i Tiden mellem Maj 1066 og Udgangen af April 1067. I Tilknytning hertil hedder det hos Prof. Arup: »Da han nu selv siger, at det var kort efter hans ankomst til Bremen, at han tog sig paa at rejse til den danske konge, da man vel tør antage, at det ikke var ved vintertid, men en sommer, han rejste til Danmark, og da han 1069 11. juni i Bremen skriver og underskriver et brev som magister scholarum, er det rimeligst at henlægge hans rejse til Danmark til sommeren 1068« (57). Yderligere hedder det (59; nu er Aars-tallet slaaet fast): »Saa beriget med sjelden historisk kundskab følte Adam sig, da han i efteraaret [altsaa ogsaa Aarstiden er det lykkedes at opdage] 1068 rejste tilbage til Bremen, at vi maa formode, at han da fattede beslutningen om at skrive sit store historieværk«. Den hypotetiske Danmarksrejse er kort og godt blevet den, som har fremkaldt selve hans Beslutning om at skrive de hamburgske Ærkebispers Historie!²

Hvor ejendommeligt! Adam giver os jo selv en herfra helt forskellig Fremstilling. I sin Fortale nævner han, hvorledes han efter sit Komme til Bremen har gjort sig Umag for ikke som fremmed og tilrejsende at synes utaknemmelig. Saa snart han saa, hedder det, at Hamburgkirken trængte til Genrejsning, »grundede jeg længe paa, hvilket mindeværdigt Arbejde jeg kunde

¹ Jeg ser helt bort fra endnu et Par Argumenter, som Prof. Arup fører i Marken (58, Note 3). Han erkender nemlig selv — med god Grund — »at argumenterne er svage«.

² Ikke desmindre fremsætter Prof. Arup andet Steds en helt anden Tanke. Det hedder her (95), at en af Kong Svens egne Ytringer kan sigte til »Adams paatænkte bog«. Hvilken Teori skal man nu holde sig til?

hjælpe den afkræftede Moderkirke ved. Og se! saa kom jeg, medens jeg stundom læste eller lyttede til, hvad man fortalte, til at tænke paa, at Eders [o: Ærkebiskop Liemars] Forgængere havde udrettet saare meget, som saa vel paa Grund af sin egen Anselighed som paa Grund af vor Kirkes nuværende Nød kunde synes værd at berette Overbevist om Nødvendigheden deraf gav jeg mig til at skrive om Rækken af de bremensiske og hamburgske Ærkebisper« (H. 1 f.; S. 1 f.). Mon dette ikke er en adskilligt rimeligere Forklaring paa Værkets Tilblivelse end disse Samtaler med den danske Konge, som — hvor værdifulde for Adam de end har været — ikke netop synes egnede til at inspirere en hamburgsk Kirkehistorie? Samtalerne med Sven har været et enkelt Led i det Stofindsamlingsarbejde, der maatte tage sin Begyndelse, saa snart Adam var klar over, hvorledes han bedst kunde vise Kirken sin Taknemmelighed. Han nævner selv, at han skaffede sig Oplysninger fra mange Hold, fra Breve og Papirer, fra Historieværker og gamle Folks Udsagn o. s. v. Naar han da hørte velbegrundede Rygter om den danske Konges Klogskab og skarpe Hukommelse, var det naturligt, at han søgte Lejlighed til ogsaa at fritte ham.

Hvad Tidspunktet angaar, har vi ikke nogen som helst Mulighed for at sige, om Mødet mellem Kong Sven og Adam — saadan som Prof. Arup mener — fandt Sted i 1068 (med Hjemrejse om Efteraaret). Det kan godt være sket baade to og tre Aar senere — eller i Sommeren 1069, om saa skal være, fordi Mødet jo slet ikke forudsætter den lange Rejse til Skaane. Der er som bekendt Tegn, der tyder paa, at Udarbejdelsen af Værket først begyndte efter Ærkebiskop Adalberts Død i 1072.

III.

Hidtil har vi beskæftiget os med de mere perifere Spørgsmaal, som imidlertid optager en bred Plads i Afhandlingens Indledning, og hvis Besvarelse i sig selv er karakteristisk for den Maade, hvorpaa Hovedproblemerne diskuteres. Efter at Adam-Analysen er endt, begynder den egentlige Biografi med »efter-

retningerne om det ægteskab, hvis frugt ogsaa kong Svend var« (63 ff.). Disse Efterretninger har været forskelligt vurderet af tidligere Forskere; men det er min Overbevisning, at den af Prof. Arup fremsatte Fortolkning kommer Virkeligheden saa nær, som det vil være muligt. Jeg henviser da kun til hans Redegørelse og gaar ud fra hans Slutresultat som det givne: at Knud den Mægtiges Søster Estrid (efter c. 1017 at have ægtet Hertug Richard II af Normandiet og hurtigt at være bleven forskudt af ham) har holdt Bryllup med en af Knuds engelske Hærførere, Wulfsige Spraclingssøn (den nordiske Overleverings (Knytlinge-sagas) Ulfr jarl Sprakaleggsson) og med ham er draget til Danmark. Da jeg ligeledes med Prof. Arup antager, at Estrids og Ulfs Søn Bjørn har været ældst blandt deres Børn, kan Sven »tidligst være født i 1020«. Dette staar sikkert fast. Derimod føler jeg mig mindre overbevist om, at Asbjørn, Ægteparrets tredje Søn, ligesom Bjørn skulde være ældre end Sven (70); men det er uden Betydning for det følgende¹.

Den Gang Ulf Jarl myrdedes, var Sven altsaa en Dreng paa højst 7 Aar. Den første Lejlighed, ved hvilken vi hører om hans Optræden, falder antagelig i 1040, da han maa formodes at være c. 20 Aar gammel. Hvor har han opholdt sig i Mellemtiden?

Hidtil har man ment, at Sven har tilbragt 12 af de mellem-liggende Aar (1028—40) hos Kong Anund Jakob i Sverige. Dette afvises imidlertid kategorisk af Prof. Arup. Svens tolvaarige Sverigesophold skal i Stedet have strakt sig fra 1050 til Nisaa-slaget 1062. Lad os se paa Argumentationen.

¹ Derimod er det ikke uden Betydning for, hvad Prof. Arup skriver: »Det er forstaaeligt, at han [s: Sven] ganske fortaf [over for Adam] at kong Knud havde ladet hans fader myrde ved morgenmessen i Roskilde 1027. For ham gjaldt det om at lade Adam forstaa, at han, kong Svend, var i enhver henseende den nærmeste helt legitime arvtager til Danmark«. Knuds Drab kunde jo hverken gøre fra eller til i Arvespørgsmaalet. For den Sags Skyld kunde han godt have talt om det. Men havde han en ældre Broder levende, kunde Sagen blive indviklet nok. Han burde da snarere have talt om Asbjørns Tilværelse — hvad han imidlertid ikke gjorde. At Asbjørn i hvert Fald senere tænkte paa at rejse Krav paa Riget, viser hans Optræden ved Kongevalget efter Svens Død.

For det første er Perioden 1050—62 »et for alle kildeefterretninger om kong Svend i Danmark ganske blottet tomrum« (75). Var Kilderne, som staar til vor Raadighed, fyldigere, end de er, vilde en saadan Omstændighed maaske sige noget. Nu er vi sparsomt underrettede, saa det er meget farligt at drage Slutninger af deres formentlige Tavshed. Men hertil kommer yderligere, at det nævnte »Tomrum« overhovedet ikke eksisterer. Det er en Fiktion, hvad der siden vil blive rig Lejlighed til at paavise.

Som et andet og afgørende Argument mod den tidligere Kronologi anfører Prof. Arup Adams Udsagn IV, 21, at Svens tolvaarige Sverigesophold havde fundet Sted nuper (S. 250). Et saadant Udtryk, hedder det, kunde ikke i 1068 anvendes om noget, der tilhørte Tiden før 1040. Den gammeldags Opfattelse fastholdes imidlertid af Schmeidler, »og han sætter derfor ogsaa ved Adams nuper i en anmærkning et stort udraabstegn, fordi han mener, at det dog er besynderligt, at Adam bruger udtrykket nuper om et tidspunkt, der ligger mere end fyrretyve aar tilbage i tiden«. Og bebrejdende fortsætter Prof. Arup: »Schmeidler vilde have gjort bedre i at betragte de tilfælde, hvor Adam bruger nuper« (71).

Det er virkelig ogsaa ejendommeligt, at en Forsker af Schmeidlers Rang helt har kunnet undlade denne selvfølgelige Undersøgelse. Hvor beroliget føler man sig da ikke, naar man fra den skarpe Kritik gaar direkte til den Schmeidlerske Udgave og paa dennes første Side læser flg.: »Adam braucht das Wort nuper im weitesten Sinne, bis auf das Jahr 936 damit zurückweisend. Siehe das Wort- und Sachregister«. Slaar man op i dette (S. 343), finder man: »nuper, ehemals, vor Zeiten [herpaa 2 Eksempler, jævnført med 5—6 andre]. nuper, kürzlich, unlängst [herpaa 5 Eksempler]«. Schmeidler har altsaa samvittighedsfuldt undersøgt og grupperet samtlige de Steder, hvor Adam benytter det famøse Ord¹, og ens Forbavselse over Prof. Arups Kritik stiger, naar man ser denne ubestridelige

¹ For mit eget Vedkommende vilde jeg næppe være tilbøjelig til at gruppere paa helt den samme Maade; men dette er en anden Sag.

Kendsgerning refereret af ham paa flg. Maade (71, Note 2): »Se Schmeidlers sagregister 343 og de tidspunkter, hvortil Adams nuper dær henviser, det er tiden omkring 1060« [2 Eksempler anføres]. Det er jo en fuldkommen vildledende Fremstilling af Schmeidlers oven for citerede Ord. Men allermærkeligst stiller Sagen sig paa følgende Punkt: Blandt de af Schmeidler nævnte Eksempler paa Adams Brug af nuper = ehemals, vor Zeiten er I, 63 (S. 60). Der er her Tale om de Bisper, som bliver siddende hjemme i Ærens, Vindingens, Bugens og Søvnens korte Glæder i Stedet for at missionere som Ærkebiskop Unni, hvis Død 936 har været omtalt i det foregaaende Kapitel (I, 62). Saa hedder det: »Qui nuper tam nobili fine coronatus exemplum dedit posteris, nulla temporum vel locorum asperitate vestram pigriciam excusari posse«. Prof. Arup kommenterer: »Nuper Adam I, 63, Schmeidler 60 skal sikkert henføres til coronatus og gælder ogsaa Adams forfattetid« (71, Note 2). Selvfølgelig skal nuper henføres til coronatus; men i den givne Sammenhæng (se ovenfor) kan det hverken sprogligt eller logisk have det fjerneste med »Adams forfattetid« at gøre. Det anvendes om Ærkebiskop Unnis »finis«, og dette hans Endeligt var i 936. Der findes slet ingen Mulighed for her at oversætte nuper ved andet end ehemals, vor Zeiten. Med andre Ord: paa Adams Brug af nuper i IV, 21 kan ikke bygges nogen som helst Teori om, at Svens Sverigesophold skulde ligge efter 1040. Ordet maa tolkes ud fra helt andre Kriterier end sproglige, og her er de Oplysninger, Adam forøvrigt giver om Svens 12 Aar i Sverige, saa fuldkommen klare og utvetydige, at de til Evidens godtgør, hvor uholdbar Teorien er om Tolvaarsperioden 1050—62¹.

¹ Efter at ovenstaaende for længst var skrevet og indleveret, fremkom i »Scandia« V (1932), 205 ff. en Afhandling af Dr. Sture Bolin (»Kring mäster Adams text«), som paa flere Punkter berører Spørgsmaal, der ogsaa er taget op i nærværende Undersøgelse. Ved Redaktionens Imødekommenhed er det gjort mig muligt her og i det flg. at indføre nogle Bemærkninger til de af Dr. Bolin fremsatte Teorier.

Angaaende Adams Brug af Ordet nuper henviser Dr. Bolin til Prof. Arups Polemik mod Schmeidler og erklærer hans Bevisførelse for »bindende«, idet han forudsættes at have paavist, »att det enda fall, som Schmeidler

Det ene Sted (II, 73) nævner Adam den svenske Konge Anund Jakob og tilføjer: »Under ham gjorde Sven den Yngre, Wolfs Søn, Krigstjeneste i Sverige (militavit in Suedia) i 12 Aar,

utom här ifrågavarande ställe [IV, 21] anför av »nuper« i denna betydelse [»i gången tid«], vilar på ett missförstånd« (235). Arups »Bevisførelse« består dog udelukkende (sml. Bolin 213) i den oven för nävnte Sammenstilling af coronatus og nuper, og i denne er der — som vi har set — intet som helst Bevis. Derefter hedder det hos Dr. Bolin: »Emellertid är det tydligt, att »nuper« — trots att det alltid skall översättas med ungefär »nyligen« — är en i sig högst obestämd tidsangivelse, som får verkligt innehåll först genom det sammanhang, vari det står« (Fremhævelsen min). Ved et Par Eksempler (fra IV, 11 og IV, 38) viser Dr. Bolin — hvad ingen har bestridt —, at Adam bruger »nuper« = »i vår egen tid« som Modsætning til de fjerne Dage, da de i de paagældende Tekststeder nævnte Forfattere (Einhard og Martianus) skrev. Han gör derefter opmærksom paa, at Adam i IV, 21 umiddelbart efter den Sætning, hvori Svens »nuper« gjorde Iagttagelser vedrørende Sverige og Norge refereres, fortsætter med en Henviisning til, hvad »antiqui auctores« (Solinus og Orosius) har berettet om Sverige, og han siger: »Antagandet ligger nära till hands, att bruket av ordet »nuper« i 4:21 är betingat av de omedelbart i närheten omtalade »antiqui auctores« på samma sätt, som fallet är i 4:11 och 4:38. Vore det emedlertid så, skulle »nuper« med bibehållan betydelse av sin egentliga mening »nyligen« — här närmast »i vår egen tid« — mycket väl kunna syfta på händelser under 1030-talet«. Denne Jævnførelse af Ordets Brug i IV, 21 med dets Brug i IV, 11 og IV, 38 forekommer mig af flere Grunde stærkt angribelig — bl. a. fordi »nuper« (hvad Dr. Bolin selv understreger) »i 4:21 forekommer i ett direkt citat«. Han mener imidlertid at kunne rydde denne Vanskelighed af Vejen ved at henvise til, hvorledes Adam et enkelt andet Sted (I, 3) i et Citat af Orosius »indsætter den temporale bestämningen »tunc«, som är betingad ej av Orosius utan av Adams skildring«. Altsaa: nuper skulde i IV, 21 skyldes Adam selv, ikke Kong Sven. Det er yderst skarpsindigt, men ikke meget overbevisende. Fastholdes det, mister jo imidlertid derved det brugte nuper enhver Betydning. Og ikke bedre gaar det, hvis man tillægger Kong Sven Udtrykket; thi da »är det nödvändigt att veta hur orden fallit mellan Adam och Sven — på vilket språk samtalade de? — om man över huvud skall kunna avgöra, vilken tid Sven åsyftat med det debatterade uttrycket. Vidare är att märka, att tillmäter man uttrycket »nuper« i Svens tal denne vittgående betydelse för avgörandet av det realhistoriska skeendet [hvad Prof. Arup jo gör], måste man tillmäta samma betydelse åt orden »sub Jacobo rege [hvad Prof. Arup ikke gör]«. Dr. Bolin slutter da sin Udvikling med at henvise til en Række historiske Kendsgerninger, som »tala bestämt emot, att Sven under 1050-talet vistats i Sverige« (236).

og han har fortalt os, at Kristendommen bredte sig vidt i Sverige under Jakobs Regering« (H. 137; S. 134). Det andet Sted (IV, 21) tales der om Sveriges Størrelse: man kan ikke rejse igennem Landet paa to Maaneder, hedder det; og Adam tilføjer: »Det har jeg selv erfaret«, sagde han [o: Sven], »da jeg tidligere i 12 Aar gjorde Krigstjeneste hos Kong Jakob i disse Lande« (qui nuper sub Jacobo rege XII annis militavi in illis regionibus; H. 266; S. 250). Det fremgaar af begge disse Kildesteder, at det har været i Kong Anund Jakobs Tid, de tolv Aar er faldet. Men saa har de ligget mellem c. 1022, da Anund blev Konge, og c. 1050, da han døde, og siden vi yderligere kan godtgøre, at Sven ikke kan have haft fast Ophold i Sverige i 1040'erne, og at han næppe kan være kommet der før efter 1027, maa Tolvaarsperioden altsaa henlægges til netop det Tidsrum, hvor man altid hidtil har anbragt den: Tidsrummet fra kort før 1030 til c. 1040.

Naturligvis er Prof. Arup ikke i Tvivl om Vægten af Adams gentagne, klare Oplysning: at det var hos Anund Jakob, Sven opholdt sig. Han søger kun at forflygtige Indtrykket af Teksten ved at fremstille Sagen, som rejste Sven i 1050 »op til sin gamle ven Anund Jakob og blev hans og Sveriges [fremhævet her] hirdmand« (75 f.). Et andet Sted (70) udtrykker han det saaledes, at Sven » i tolv aar var den svenske konges hirdmand, oprindelig [fremhævet her] antaget dertil af kong Anund Jakob«. Der staar dog intet Steds det mindste om, at Sven skulde have været »Sveriges« eller »den svenske Konges« Hirdmand. Der staar simpelthen, at han i tolv Aar havde gjort Krigstjeneste i Sverige hos Anund Jakob, og til det maa man derfor holde sig.

Imidlertid »er det jo . . . ganske udelukket, at Svends hirdmandstjeneste i Sverige kan ligge i aarene 1028—1039; han vilde da ved sin tiltrædelse deraf være højst 8 aar gammel« (71). Utvivlsomt kunde man ikke godt blive Hirdmand, naar man ikke var ældre; men det fortæller Adam jo heller ikke, at Sven blev. Han siger, at Sven »gjorde Krigstjeneste« (militavit) hos Anund Jakob, og det er udelukkende Prof. Arups Konjektur, at der

hermed skulde være tænkt paa noget Hirdmandsforhold¹. Udtrykket kan fuldt saa vel betegne den Vaabentjeneste, som ofte Tidens unge Fyrstesønner søgte hos fremmede Herskere, og som kunde strække sig fra deres rene Drengaar, til de var blevet mandvoksne og udlærte. Det er naturligt, at Estrid efter sin Mands Drab i 1027 har sendt den faderløse Sven op til Anund, saa han hos ham kunde lære det Krigerliv at kende, hun selv var ude af Stand til at give ham Adgang til, og som han dog for sin Fremtids Skyld maatte være fortrolig med. Der kunde nævnes adskillige Paralleller til et saadant Forhold.

IV.

Det Spørgsmaal, som nu er behandlet, kalder Prof. Arup »det vigtigste . . ., som Adams efterretninger om kong Svend i det hele rejser« (70). Unægtelig er det er meget vigtigt Problem, og dets Løsning har vidtrækkende Betydning; thi maa den Arupske Kronologi opgives paa dette Punkt, svigter hele Grundlaget for hans »voldsomme forandring i opfattelsen af kong Svends liv« (101). Det er imidlertid nødvendigt at følge Traaden videre.

Det tidligste Vidnesbyrd vi har om Svens egen Optræden, er hans mislykkede Strandhugst i Hadeln, hvor han fangedes og førtes til Ærkebispem i Bremen. Adam har Fortællingen fra Sven selv, og vi hører ikke alene, at Begivenheden

¹ Sprogligt giver Adams Tekst ingen Holdepunkter for Tolkningen. Han anvender Verbet *militare* (foruden paa de to Steder, hvor Svens Forhold omtales) slet og ret i Betydningen at kæmpe for Gud (I, 12; S. 15) eller at tjene Guds Sag (I, 20; S. 26). Endvidere hedder det (II, 71; S. 133), at *Venderfyrsterne* Anatrog, Gneus og Ratibor kom til Hamburg »*duci ac presuli militabant*«, hvor det samtidige Dobbeltforhold til Hertug og Ærkebisp jo udelukker en Hirdmandstjeneste i almindelig Forstand. Substantivet *milit* benyttes kun eet Sted og har dør Betydningen Krigere, ikke Hirdmænd (IV, 31; S. 264). Hvor der er Tale om Hirdmænd, kan Adam enten sige *homines* (Schol. 61; S. 151) eller *miles* (III, 13; S. 153. — Schol. 63; S. 154. — III, 17; S. 159 f.); men dette sidste Udtryk benyttes ogsaa om Lensmænd (III, 36; S. 179 (?). — III, 43; S. 186. — III, 46; S. 189. — III, 49; S. 191 f.), ja om Krigere i Almindelighed (II, 75; S. 135. — III, 58; S. 204).

fandt Sted paa Hardeknuds Tid, men tillige, at Sven egentlig var paa Vej over til England (II, 75; S. 135). Vi kan vistnok sætte den til Aaret 1040 (saaledes ogsaa Arup, 72), det Aar, da Hardeknud opnaede Englands Trone, og meget muligt har det været den unge Svens Agt — som foreslaaet af Arup (72) — at bane sig en Vej ovre i England, hvor Brødrene Bjørn og Asbjørn havde opnaaet Hertugstillinger. Nu var Sven jo selv udlært i Krigerhaandværket.

Imidlertid greb den norske Kong Magnus's Erobringspolitik forstyrrende ind i hans Planer. Det hedder hos Adam, at Magnus »straks angreb Danmark og kom i Besiddelse af to Riger, idet Danernes Konge Hardeknud opholdt sig i England med sin Hær« (II, 77; H. 139; S. 135). Efter dette har Magnus's Angreb paa Danmark fundet Sted i 1040 — efter at Hardeknud havde forladt Landet. Det hedder saa videre hos Adam: »Snart efter vilde denne [ø: Hardeknud] til at tage Kampen op med Magnus og satte sin Slægtning Sven i Spidsen for en Flaade. Sven blev overvundet af Magnus, og da han vendte tilbage til England, fandt han Hardeknud død« (II, 77; H. 139; S. 135). Dødsfaldet, ved vi, fandt Sted den 8. Juni 1042.

Denne i og for sig fuldkommen klare Begivenhedsrække vil Prof. Arup ikke vide noget af, skønt han indrømmer, at Adams Oplysninger stammer fra Sven selv. Det maatte, siger han, være i 1041, at Magnus sejrede over Sven; »men herimod er der nu straks et par argumenter. Den danske tradition i Roskildekroniken er saa bestemt paa, at Magnus ikke angreb før efter Hardeknuds død, at den deraf endogsaa har dannet den sikkert urigtige efterretning om en aftale mellem de to konger eller deres ledere om, at den længst levende skulde arve den andens rige« (72). Det virker overraskende at se en historisk Fremstilling fra det 12. Aarhundrede ført i Marken imod en Beretning, der er afgivet af selve den i Sagen optrædende Hovedperson. Tilmed hvor denne sene Fremstilling altsaa efter Prof. Arups eget Skøn er upaalidelig paa et meget væsentligt Punkt. Man skulde desuden tro, at Sven maatte vide, om han havde truffet sin Morbroder i Live eller ej, da han atter kom til England, og hvorfor skulde

han ikke have meddelt Adam Sagens rette Sammenhæng? Der findes jo ikke den ringeste Anledning til, at han her skulde have bragt Forvirring ind i Kronologien.

En anden Omstændighed taler imidlertid efter Prof. Arups Mening imod Adams Fremstilling: »Den efterretning om askmænds vikingeanfald, som Adam har fra bremisk kilde, og som vistnok med rette antages at være Svends angreb, sætter han samtidig med Hardeknuds død, altsaa til 1042« (72). Man maa være opmærksom paa, at det er en ganske løs Gisning, naar Askmændenes Angreb gøres til eet med Svens mislykkede Strandhugst i Hadeln. Endvidere, at det er at presse Teksten altfor stærkt, naar et »ipso tempore« nødvendigvis skal gaa paa selve Aaret 1042, fordi den Begivenhed, hvis Skildring indledes med disse Ord (og som først er kommet med i en senere Tilføjelse af Adam!), omtales umiddelbart efter Hardeknuds Død. Men endelig er det i høj Grad tvivlsomt, om Tilføjelsen er sat ind paa sit rette Sted. Den lyder som følger: »Ipso tempore ferunt Ascomannos et pyratas per ostium Wirrahae progressos venisse usque ad Lismonam, insperate omnia vastantes. Quibus inde redeuntibus ad naves bellum ad Aunon illatum est, ibique maxima pars eorum trucidata fertur« (II, 77; S. 136). Der er bogstavelig intet som helst i dette, der minder om Svens Strandhugst (II, 75; S. 135); derimod svarer Fremstillingen Punkt for Punkt til, hvad der langt tidligere er fortalt om et Plyndringstogt til disse Egne: »Altera pars Ascomannorum, qui per Wirraham flumen egressi Hadoloae fines usque ad Liestmonam depredati sunt, cum maxima captivorum multidine pervenerunt ad paludem, quae dicitur Chlindesmor. Ubi a nostris, qui pone sequebantur, offensi omnes usque ad unum obtruncati sunt« (II, 32; S. 93). Togtets Forløb (Plyndringen — Angrebet paa Tilbagevejen — Ødelæggelsen) er nøjagtig ens, og Kampterrænet (Lesum — Aumund/Glinstedt) er ligeledes det samme. Men Begivenheden, der omtales i II, 32, hører hjemme i 994, og denne kan ifølge sin Placering i Teksten ikke være urigtigt anbragt. Hvad der berettes i II, 77 er, som sagt, en senere Tilføjelse, et Indskud i den oprindelige Tekst, og det er ikke det eneste Sted, man ser

Dubletter optræde paa denne Maade. Den har da under alle Omstændigheder saa usikker en Tilknytning til Tiden omkr. 1040—42, at den intet Argument kan afgive mod Adams klare Beretning om Svens Færd i disse Aar.

»Det vigtigste argument imod, at Svend allerede skal være kommet til England inden Hardeknuds død, er dog, at Svends fortælling om, at Hardeknud gjorde ham til admiral over flaaden mod Magnus, sikkert er den første af de højst fantastiske historier om sig selv, hvormed kongen har søgt at bibringe Bremerklerken en forestilling om, hvilken politisk betydende personlighed han lige fra sin første fremtræden havde været« (72 f.). »Det vigtigste argument« viser sig med andre Ord at være et rent subjektivt Skøn over Troværdigheden eller Utroværdigheden af Svens Udsagn! Det er vist ikke muligt at føre en videnskabelig Undersøgelse frem ad denne Vej.

V.

Hvorledes fremstiller nu Adam Begivenhederne i de nærmest følgende Aar?

Sven var efter sit Nederlag mod Magnus vendt tilbage til England, hvor han fandt Hardeknud død. »I hans Sted havde Anglerne allerede tidligere valgt hans Broder Edvard, som Emma havde faaet med sin første Mand; han var en from og gudfrygtig Mand. Da han havde Sven mistænkt for at ville gøre Fordring paa Herredømmet over Anglerne, sluttede han Fred med Tyrannen [ø: Sven] og indsatte ham til nærmeste Arving i Anglerriget, naar han døde, selv om han selv fik Sønner. Formildet ved denne Overenskomst drog Sven tilbage til Danmark« (II, 78; H. 139; S. 136).

Prof. Arup finder Adam »naiv«, naar han uden at blinke har kunnet give denne Historie til Bedste. »Svend var sikkert nok af omstændighederne nødt til hurtigst muligt at rejse hjem til sin mor igen« (73). Ogsaa her er det et rent subjektivt Skøn, der afgør Sagen. Vi ved dog ellers saa meget med Vished, at den Mistanke, som Edvard skal have baaret, laa snublende nær. Adam

vender selv tilbage til Sagen paa et senere Tidspunkt. Da Kong Magnus var død i 1047, »skal Kong Sven have udrustet en Flaade for at lægge England ind under sit Herredømme. Men den saare fromme Kong Edvard, som styrede sit Rige med Retfærdighed, valgte ogsaa denne Gang Freden og tilbød Sejrherreren Skat, samt indsatte ham [tilføjet: som ovenfor sagt] som Arving til Riget efter sig« (III, 12; H. 158; S. 152). Adam er her vor eneste Kilde. Det er muligt, at hans Efterretninger i den Form, hvori de foreligger, kan skyldes kongeligt Pral; men intet Menneske kan paa staa, at der ikke kan ligge Realiteter bag hans Ord om de to Overenskomster mellem Sven og Edvard. Edvard Bekenderen var ikke de hvasse Vaabens Mand, og det danske Krav paa England holdtes stadig levende. Det blev jo ogsaa gjort gældende af Sven ved Hærtog derover i Slutningen af hans Kongetid. Og videre: vi hører af Anglosaxon Chronicle, at Sven i 1046 eller 1047 har krævet 50 Skibe fra England til Hjælp i Kampen mod Magnus, men at »hele Folket syntes, det var utilraadeligt, og det blev derfor forhindret« (ed. Thorpe I, 300 f.). Hvorledes skulde dette Krav overhovedet have været rejst med en saadan Styrke, at den engelske Befolkning maatte tage Stilling til det, hvis Sven ikke i det mindste efter sin egen Opfattelse havde haft et eiler andet retsligt Grundlag for det?¹

Det faar nu være, som det vil — nok er det, at da Sven i 1042 ikke kunde tage Magten fra Edvard, vendte han — som

¹ Dr. Sture Bolin behandler i sin ovennævnte Afhandling (se S. 493) udførligt Adams Beretning om Forholdet mellem Edvard Bekenderen, Magnus den Gode og Sven Estridsson (214 ff.). De her fremsatte Synspunkter er af megen Interesse, og særlig fæster jeg Opmærksomheden ved den Interpretation, som ogsaa for Dr. Bolin er Hovedsagen: at i Tekstens »is [ɔ: Edvard] suspectum habens Suein, quod sceptrum sibi Anglorum reposeret, cum tyranno pacem fecit, constituens eum proximum se mortuo regni Anglorum heredem, vel si filios suscepit«, Udtrykket tyrannus skal opfattes som gaaende paa Magnus den Gode, ikke paa Sven Estridsson. Med den sidstnævnte skulde Edvard Bekenderen da kun have sluttet eet Forlig, nemlig efter Magnus den Godes Dod. Dr. Bolins Argumentation er klar, men ikke bindende. For de Spørgsmaal, som behandles i nærværende Afhandling er det af underordnet Betydning, hvorledes man vil tolke Udtrykket tyrannus i Tekststedet II, 78.

Adam siger — tilbage til Danmark. »Der skal«, tilføjer han, »have staaet mange Kampe mellem Sven og Magnus. Lige saa ofte Sven blev besejret, lige saa ofte flygtede han til Svenskernes Konge Anund« (II, 78; H. 139 f.; S. 136).

Forholdet var dette, at da Magnus sad urokket som Konge i Danmark og Edvard i England, vidste Sven intet andet Raad end at gaa Magnus til Haande. Vi ved det af Schol. 61, og vi ved det af samtidige Skjaldekvad. Det er Tjodolv Arnorsson, som i sin Magnusflokk fra 1046—47¹ fortæller, at »Ulvs Søn

¹ Dette Kvad dateres af Prof. Finnur Jónsson til »omtr. 1045« (Den n. -i. Skjalded. I, B, 332) eller »omkring 1045—46« (Den oldn. og oldi. Litteraturs Hist. I (1920), 615). Det er dog sikkert muligt at give en mere nøjagtig Datering.

Str. 1—6 omtaler Tidsrummet 1035—42, og i Str. 7 behandles Lyrskovkampen 1043. Derefter siges i Str. 8 at »Kongen og Jarlen for kort Tid siden (fyr skømmu) førte deres Skjolde imod hinanden, og vi er derved naaet ind i Aaret 1044. I Str. 9—19 har vi Skildringerne af Kampene i 1044—45, endende med, at det »for Knuds dygtige Søsterson næsten syntes, som var det ude med ham«. Bag Ordene ligger Svens Flugt til Sverige og hans Ophold her i Vinteren 1045—46. En Hentydning til det sidste giver Begyndelsen af Str. 19: »Jarlen evnede ikke at hærge Kongesædet om Vinteren«. Med Str. 20 tager Skildringen af Kampene i 1046 fat. De lokaliseres i Str. 21 til Helgenæs, i Str. 22 hører vi om Svens Nederlag, da »Fyrsten [ø: Magnus] tilkæmpede sig Landet«, og i Str. 23 om Tjodolvs eget Bytte, bl. a. et gotisk Skjold — en lille Antydning af, fra hvilket Land en sikkert ikke ringe Del af Svens Hærmagt stammede. Men i samme Str. 23 og med Tilknytning til de netop skildrede Kampe hedder det: »ramr vas suðr á sumri sverðdynr«, og da vi derefter i Str. 24 har lyttet til Kong Magnus's Bud om Skaanes Hærgning, møder vi Tjodolvs Forsikring: »hér's skark i Danmørku — hestr fleygir hvast vestan of hauga«.

Selv om man ingen Vægt vil lægge paa, at Kvadet altsaa omtaler disse Skaanekampe i Præsens (i Modsætning til dets Omtale af alle de øvrige), kan Udtrykket á sumri i Str. 23 næppe forklares, hvis Kvadet ikke er lagt i Høsten 1046, senest i Vinteren 1046—47. Herpaa tyder det ogsaa, at Magnus i Str. 7 kaldes »broðurson Haralds«. Dette Udtryk vilde ingen finde paa at benytte i 1045, ja ikke heller i 1046 før ud paa Høsten, da Harald havde svigtet Sven og var gaaet paa Forlig med Magnus — da Frænderne »fyndisk hála fegnir« for at benytte Tjodolvs eget Udtryk i hans Seksstefja om Kong Harald. Jeg opfatter derfor hans Magnusflokk som skabt ud af selve den Stemning, Forliget havde fremkaldt, og jeg ser deri en naturlig Aarsag til, at Haralds tidligere Forhold til Sven ikke antydes med et eneste Ord. Det vilde have passet saare ilde under de givne Omstændigheder.

lagde selv sine Hænder paa Skrinet ostpaa i Elven og gav fagre Løfter. Der svor Sven. Olavs Søn [ɔ: Magnus], Skaaningernes Herre, raadede for Edsordene. Deres Forlig har varet kortere, end det burde« (Skjalded. I, A, 362; B, 333).

Oplysningens Rigtighed i dette samtidige Kvad kan ikke efterlade Tvivl. 1042 har Sven indset Haabløsheden i en øjeblikkelig Kamp og har givet sig i Magnus's Tjeneste. Sagalitteraturen udmaler Begivenheden yderligere — med Træk og Farver, om hvis Rigtighed vi ikke kan danne os noget sikkert Begreb, men som vel ikke er altfor paalidelige. Hovedsagen staar imidlertid fast: Ederne paa Helgenskrinet har foreløbig sikret Freden.

At Sven et Aar senere paa Lyrskovslagets Tid (28. Septbr. 1043) har staaet som Magnus's Mand, godtgøres ligeledes af Skjaldekvad. Torleik Fagre priser i en Flokk fra 1051 Sven, fordi han »dræbte Fjenderne i Kampen Nord for Hedeby« (Skjalded. I, A, 396; B, 365). Lige over for dette har de senere middelalderlige Prosaskildringer, der hævder, at Fredsederne mellem Sven og Magnus allerede den Gang var brudt, ingen Beviskraft¹. Men Ederne holdt ganske vist ikke længe. Forliget »har varet kortere, end det burde«, som Tjodolv sang.

Hvorledes Bruddet er fremkommet, har vi ikke paalidelige Efterretninger om. Det hedder i Schol. 61, at Sven »efter Danernes Raad paa ny begyndte at føre Krig«, men blev slaet og flygtede til Sverige, »idet han var særdeles ked af at have brudt sit Troskabsløfte« (H. 157; S. 152). Det er naturligvis kun Kongens Selvforsvar, vi hører her. I III, 12, faar vi uden nærmere Forklaring Meddelelse om Udfaldet af den endelige Kamp mellem Sven og Magnus: hjulpet af Kong Anund og Tulp Jarl »fordrev [Kong Sven] Magnus fra Danmark. Denne begyndte saa Krig paa ny, men døde om Bord paa sin Flaade. Sven kom da i Besiddelse af to Riger [ɔ: Danmark og Norge]« (H. 157 f.; S. 152). Senere (III, 13) fortsætter Adam sin Beretning med at sige, at Harald Haardraade blev hjemkaldt til Fædrelandet ved sin Broder[!] Magnus's Død og »fandt sin Slægtning Sven i Besiddelse af Kongemagten. Han gav sig saa, efter hvad der siges, i dennes Hænder og aflagde Troskabsed til Sejrherren, samt mod-

¹ Sml. Sønderjyllands Historie I (1930—31), 328.

tog sit fædrene Rige [ɔ: Norge] til Len som et Jarledømme. Men saa snart han var kommet til sine Landsmænd og havde mærket, at Nordmændene var ham tro, lod han sig let overtale til at gøre Oprør og hærgede alle Danmarks Kyster med Ild og Sværd; den Gang blev Kirken i Aarhus stukket i Brand og Slesvig plyndret. Kong Sven flygtede. Mellem Harald og Sven var der Kamp i hele deres Levetid« (H. 160; S. 154).

Det synes, som om andre end Sven har været Adams Kilde til i hvert Fald en Del af denne Fremstilling. Ellers vilde han vel ikke bruge Udtrykket »ut dicitur«. Men lige tendensiøse har de Oplysninger været, som han har modtaget.

Det er utvivlsomt rigtigt, at Sven har rejst sig mod Magnus, endnu før Harald Haardraade optraadte paa Skuepladsen. Det er ligeledes sandsynligt, at Sven har faaet Hjælp til sin Kamp af Kong Anund i Sverige. Prof. Edvard Bull har gjort opmærksom paa Svenskekongernes Interesse i, at Danmark og Norge ikke samledes paa een Haand, og hvorledes denne Interesse gjorde sig gældende i deres Politik, fra det Øjeblik Sveariget var udstrakt til Kattegatskysten. Det har, mener han, ogsaa bestemt Anund Jakobs Holdning under Striden mellem Sven og Magnus¹. Af Skjaldekvad kan vi se, at der maa være blevet kæmpet et Par Aar eller saa, før Sven gav op og tyede til Sverige, hvor han mødte den unge Harald Haardraade, som var paa Vej hjem fra Miklagaard. Mødet maa sættes til Vinteren 1045—46. Svens Kampe har da strakt sig over Aarene 1044—45.

Nu stillede det sig imidlertid saa gunstigt for ham, at han kunde faa Harald med sig, samtidig med at Anund Jakob stadig fremmede hans Planer. Da de to Fyrstesønner i Vaaren eller Sommeren 1046 i Fællesskab aabnede en ny Kamp mod Magnus var det atter svenske (gøtske) Krigere, som før en Del udgjorde Hærmagten. Vi aner det af Tjodolvs Kvad. Paa denne Maade hærgedes Sjælland og Fyn, som Valgard skildrer det i pragtfulde Strofer (Skjalded. I, 1, 391 f.; B, 361 f.).

Men Forbundet varede ikke længe. Magnus og Harald blev forligte, da »Olavs Søn . . . bød dig [ɔ: Harald] siden Halvdelen af Land og Folk ligeligt med sig. Jeg tror, at Frænderne dér

¹ Det norske folks liv og hist. gennem tiderne II (1931), 43, 91.

traf hinanden højligt glade« (Tjodolv; Skjalded. I, A, 371; B, 341). Eller for at citere Bölverk Arnorsson: »Det grønne Land blev siden givet dig, da du traf Magnus, efter hvad jeg har hørt. Men du, gavmilde Mand, bød ham dit Guld. Forliget mellem Eder Frænder holdt sig meget fredeligt; men Sven kunde siden kun vente sig stadig Krig« (Skjalded. I, A, 386; B, 356).

Begivenhedsrækken har været denne, at Harald efter sit og Svens fælles Hæretogt i 1046 ud paa Høsten er draget til Norge, hvor han har sluttet Forlig med Magnus mod at dele »halvt af Land og Folk« med ham. Vinteren over (1046—47) har de to raadet sammen deroppe, medens Sven har siddet uantastet i Danmark. Saa er Kampen atter brudt ud i Vaaren 1047, Sven er (siger Snorre, anden Hjemmel har vi ikke) flygtet til Skaane, medens Magnus og Harald har lagt det øvrige Land under sig, og ud paa Høsten er Kong Magnus død. Harald har derefter maattet vende hjem til Norge med Ledingsflaaden, og i Vintrens Løb (1047—48) er han blevet taget til Konge paa Øreting ved Nidelven. I Danmark har Sven straks efter den norske Konges Bortrejse kunnet genoprette sin Magt. Her har han raadet Riget siden Høsten 1047.

Der er i den middelalderlige Prosaoverlevering spundet mange Sagnetrek om det indbyrdes Forhold mellem de tre Hovedpersoner — Magnus, Sven og Harald — eller om dem hver for sig. De har naturligvis ingen historisk Interesse. Men takket være bevarede Skjaldekvad kan vi med ret stor Sikkerhed følge de kæmpende Fyrster saa at sige fra Aar til Aar. Havde vi ikke dem, vilde vi være fuldkommen ude af Stand til om saa bare i Hovedtrækkene at skrive Svens »Biografi« i det paagældende Tidsrum, og derfor spiller Skjaldekvadene en ganske dominerende Rolle for alle moderne Forskere, som har sysselsat sig med disse Problemer fra 1040'erne. Under saadanne Omstændigheder er det dobbelt ubegribeligt, at Prof. Arup aldeles har undladt at udnytte Kvadenes Oplysninger om f. Eks. Svens Forhold til Magnus i 1042. I hans Afhandling har han ellers — rimeligt nok — ikke villet nøjes med Adams Meddelelser som Grundlag for den biografiske Skildring af Kong Sven, men han har villet tolke

Adam »under hensyntagen til, hvilke bidrag andre kilder muligvis kan yde« (63). Denne selvfølgelige Regel er besynderligt nok totalt glemt her.

Og dog er intet lærerigere end at stille disse positive Kendsgerninger fra Skjaldekvadene Side om Side med Adams Fremstilling. Naar denne sidste har faaet et saa tendensiøst Præg for disse Aars Vedkommende, medens de Efterretninger, Adam har fra Sven, ellers gennemgaaende er langt paalideligere, har det sin let paaviselige Aarsag, som tillige kaster Lys over Svens Personlighed. Om sine Nederlag har han aldrig været bange for at tale. Dem har han kunnet bære som en Mand. Men hvad han har søgt at afdæmpe stærkest muligt over for den fremmede Udspørger, det har været hans Underkastelse under Magnus, hans Brud paa givne Eder og hans Købslaaen med Harald om, hvad han mente ene at have Retten til, og hvad han kæmpede saa heroisk for at opnaa og fastholde.

VI.

De følgende Aars Kampe mellem ham og Harald (1048—50) er der ingen Grund til at standse ved. Deres Karakter er klar nok, og Forskningen har bedømt Efterretningerne om dem nogenlunde ens. Det er vist rigtigt, hvad Prof. Steenstrup har gjort gældende, og hvad Prof. Arup har givet sin Tilslutning (75), at der mellem 1050 og 1060 har været en Tiaarshvile. Først derefter følger endnu en Toaarsperiode med norske Hærgetogter til vore Kyster.

Spørgsmaalet er, hvorledes Forholdene har artet sig for Kong Sven i dette Tiaar 1050—60.

Den almindelige Opfattelse gaar ud paa, at han ubestridt har raadet Danmark. Prof. Arup er imidlertid naaet til et helt andet Resultat. I 1050 har Harald Haardraade berøvet Sven Kongemagten i Danmark, og den detroniserede Konge har været »ude for at finde sig en anden passende stilling i livet« (75). Under disse Omstændigheder rejste han op til Anund Jakob og »blev hans og Sveriges hirdmand«, han ægtede nogle Aar senere Anunds Enke Gunhild, og »derved fængsledes han endnu mere

end før til Sverige, han glemte næsten helt, at han var dansk konge« (76). Først da han blev skilt fra Gunhild — en Begivenhed, som Prof. Arup daterer til Tiden omkr. 1060—61 — rev han sig løs. »Han maatte engang i 1061 atter søge til sin moder i Skaane. Af hende fik han hjælp til endnu engang at hævde sin danske kongemagt mod Harald Haarderaade — resultatet blev Svends knusende nederlag i Nisaa 1062« (81 f.). »Men saa smilede lykken anden gang til kong Svend. Trods sejren trak Harald sig ud af kampen med ham, skal 1064 eller 1065 endog have sluttet fred med kong Svend Ialtfald faldt han ved Stanford bridge 1066, og kong Svend aandede endelig befriet op« (83).

Man vil forstaa, at dette betyder en virkelig radikal Ændring af den gængse Opfattelse. I hele ti Aar skal Harald Haardraade uden Modstand have siddet inde med Kongemagten i Danmark. Det maa forekomme aldeles ubegribeligt, at et saadant Forhold ikke skulde have afsat sig det fjerneste Spor, ikke den spinkleste Antydning i saa velvillige og tjenstvillige Kilder som Skjaldekvad og Sagafortællinger; men trods alt er det en afgjort Sag: i 1050 saa Sven »sig kongemagten i Danmark berøvet af Harald Haarderaade« (75).

Og naturligvis maa Svends Personlighed under disse Omstændigheder fremtræde for os i et helt nyt Lys. Endnu i 1050'erne er han altsaa slet og ret en fyrstelig Viking uden Land og Rige. Ja, han har maaske endog givet Kampen om Kronen op saa tidligt som i 1049. »Det synes, som om han da med sin lille vikingehær er gaaet paa langfart; 1049 skal han med sin vikingesflaade have deltaget i kejser Heinrich 3.s angreb paa hertug Baldwin af Flandern, ved den lejlighed skal han have svoret kejseren troskabsed. Senere besøgte han endnu engang kejseren i Merseburg i paasken 1053« (75). I 1059 foretager han sammen med Hertug Bernhard af Sachsen og Fyrst Gudskalk et Hærtogt til Peenefloden, »finansieret af dronning Gunhild og i fuld vikingekampstemning. . . . Ogsaa som dronning Gunhilds velstaaende ægte-mage fortsatte Svend saaledes sit vikingeliv«, selv om han ind imellem førte en »tilværelse som svensk godsejer« (81).

Det gaar her som ved Prof. Arups Analyse af Adam af Bremen: hans sprudlende og frodige Fantasi opfinder Smaatræk, som intet Grundlag har i Kilderne, men som forlener Fremstillingen med et bestikkende Præg af Sandsynlighed. Ud af den Antagelse, at Sven i 1050'erne skulde være blevet »den svenske konges [eller: Sveriges] hirdmand« og efter Ægteskabet med Gunhild stadig have levet deroppe, vokser saadanne Smaatræk som hans Godsejertilværelse og Gunhilds Financiering af hans Krigstog. De har intet andet Grundlag end Prof. Arups Trang til at levendegøre den Opfattelse, han fremsætter — en forstaaelig, men i en videnskabelig Undersøgelse saare farlig Trang. »Om Svends egen virksomhed i 1050'erne kan alene Adam fortælle os noget«, hedder det resigneret (80); men Adam antyder virkelig ikke det ringeste om Svends svenske Godsejerliv eller om hans Brug af Konens Penge til Venderkampe i fuld Vikingekampstemning. Hvad der i det hele skulde tale for Svends faste Ophold i Sverige i 1050'erne, har vi tidligere betragtet. Det er siger og skriver intet. Set fra Prof. Arups Synspunkt er det imidlertid indlysende, at Tidspunktet for Kong Svends mislykkede Ægteskab maa spille en ganske afgørende Rolle. Det er jo Ægteskabet som skal have dannet Basis for hans økonomiske Tilværelse i Udlændigheden, og først da det er bristet, er han paa ny begyndt at mindes, at han vel egentlig engang for længe siden var ved at blive Konge i Danmark.

VII.

Hvorledes forholder det sig da med Kong Svends Ægteskab?

Det er uomtvisteligt, hvad Prof. Arup skriver, at »det er alene fra Adam vi kan hente afgørende kendsgerninger om Svends ægteskabsforhold« (77). Følgen er — lige saa uomtvisteligt — at vi derfor maa holde os til Adams Tekst. Det betyder selvfølgelig i ingen Henseende, at vi fuldt ud skal stole paa hans Efterretninger. Men vi har afgjort ingen Ret til at ændre selve den Begivenhedsrække, som Adam opstiller, for at vi derved kan faa

underbygget en eller anden — f. Eks. kronologisk — Teori. Forekommer Adams Fremstilling os af tungtvejende Grunde usandsynlig, maa vi slutte Undersøgelsen med det negative Resultat, at vi intet kan vide om Svens ægteskabelige Miserer. For Adam er den eneste brugbare Kilde, vi ejer. En saadan radikal Afvisning af hans Meddelelser kan tænkes at være kritisk berettiget. Søger vi derimod at løse Knuden ved en Ombytning eller Forskydning ad libitum af hans Oplysninger, øver vi ikke Kritik, men Vilkaarlighed.

Hvad Adam har at fortælle os, findes dels i selve Teksten, dels i vedføjede Scholier.

Først hedder det (III, 12), at da Kong Sven »havde faaet tre Riger at raade over efter sit eget Forgodtbelindende, glemte han snart (mox) paa Grund af sin Medgang Himmels Konge og tog en blodsbeslægtet Kvinde fra Sverige til Hustru« (H. 158; S. 152). Denne hans svenske »consobrina« er paa dette Sted navnløs. Derefter siges det (III, 15), at en af den svenske Kong Emunds Frænder Stenkel viste en bremensisk Sendefærd Vej »gennem Sveriges Bjergegne til den meget fromme Dronning . . ., som, efter at hun var blevet skilt fra Danekongen paa Grund af Blodsslægtskab, nu levede paa sine Godser hinsides Danmark« (H. 163 f.; S. 157). Dronningens Navn angives paa dette Sted forskelligt i de forskellige Haandskrifter: i A 1 kaldes hun Gunhild, i B 1 og C Gude, i B 2 »Gunild eller Giuthe«. Schol. 66 meddeler nu yderligere: »Alia erat Gunhild, relicta Anundi, alia Gude, quam Thora interfecit« (S. 157), og om Gudes triste Skæbne oplyses det i Schol. 72: »Thora legitimam Gude reginam venene extinxit« (S. 164).

Man kan heraf slutte, at Sven ifølge Adams Opfattelse i hvert Fald har haft en Dronning, der hed Gude, og at denne blev forgiven af Kongens Frille Thore. Schol. 72 meddeler yderligere, at han sendte Thores Søn Magnus til Rom for der at blive indviet til Konge, at den usalige unge Mand døde paa Vejen, og at hans ugudelige Moder ikke senere fik nogen Søn. Hvilken Realitet, der ligger bag denne Beretning, ved vi ikke. Vi mindes kun, at Knytlinge i Kap. 23 fortæller om Svens Frillesøn Knud, der døde paa

en Rejse til Rom. For os er Hovedsagen den, at Adam maa have hørt en Kvinde Gude nævnt som Kong Svens Dronning og legitime Hustru.

Imidlertid maa han ogsaa have hørt sige, at Sven havde været gift med en Frænke af sig, en svensk Kvinde ved Navn Gunhild. At man let kunde forveksle hende med den svenske Kong Anund Jakobs Enke Gunhild siger sig selv — Traditionen hos Snorre peger netop i den Retning¹. Det er vel denne Forveksling, Adam har villet afværge ved sit Schol. 66. Schmeidler er fuldkommen klar over, »dass auch diese [i Scholiet nævnte] Gunhild eine Gattin Svends gewesen sei, ist hier mit keinem Worte gesagt« (S. 157). Arup derimod lader sig helt forvirre af Adams Tekst. Han refererer efter III, 15, hvorledes den bremensiske Sendefærd kommer til Kong Svens fraskilte Dronning Gunhild, og fortsætter (76): »i det dertil knyttede scholion meddeler Adam videre, at Gunhild var Anund Jakobs enke« (!). Naturligvis hedder det straks efter, at »i Adams vel 1074 renskrevne værk, dedikationseksemplaret til Liemar, nævnes kun Gunhild, Anund Jakobs enke, som Svends legitime hustru« (77). Det er jo en yderligt misvisende Maade at gengive Kildestedet paa².

Vi kan næppe af Adams Tekst læse os til andet eller mere end dette, at Sven har været lovformeligt gift to Gange: han har ægtet en svensk Frænke ved Navn Gunhild, og han har ægtet en anden Kvinde ved Navn Gude. Hvem af disse, der har været hans første Hustru, ved vi imidlertid ikke³.

¹ Schmeidler: Hamburg-Bremen u. Nordost-Europa 303 ff.

² I sin Afhandling om Mester Adams Tekst (se S. 493) har Dr. Sture Bolin rigtigt tolket Udtrykket »alia — alia« i Schol. 66 som angivende dels en Modsætning mellem Gunhild (Anund Jakobs Enke) og Gude, dels en Modsætning mellem begge disse og den i Teksten (A 1) nævnte »meget fromme Dronning Gunhild«, Kong Svens svenske »consobrina« (236 ff.).

³ Jeg tør ingen Vægt lægge paa Adams Udtryk (III, 12): »Cumque rex iuvenis Suein tria pro libitu suo regna tenuerit [c: 1047], mox succedentibus prosperis oblitus est celestis regis et consanguineam a Suedia duxit uxorem«. — Der er Grund til vedrørende Svens Ægteskab med den svenske Frænke at minde om Snorres Meddelelse: »Gunhild, en anden Datter af Sven Jarl,

Da Adam har fortalt om Kongens Ægteskab med Gunhild, siger han straks (III, 12): »Dette mishagede i høj Grad Hr. Ærkebiskoppen; han sendte Udsendinge til den rasende Konge, dadlede ham forfærdeligt for hans Forbrydelse og truede ham til sidst med at ramme ham med Bandlysningens Sværd, hvis han ikke kom til Fornuft. Saa kom Kongen i Raseri og truede med at ødelægge hele Hamburg Bispedømme. Uden at lade sig skræmme af disse Trusler blev vor Ærkebisp urokkelig ved med at irettesætte og formane ham, indtil Danernes Tyran bøjede sig for en Skrivelse fra Paven og gav sit Søkendebarn Skilsmissebrev« (H. 158 f.; S. 153).

Adams Meddelelse, som maa antages at hvile paa, hvad han med Lethed har kunnet erfare i Bremen, giver vel i Hovedsagen rigtige Oplysninger paa dette Punkt; men nogen Datering af Skilsmissen kan vi jo ikke læse ud af Teksten. Det nævnte Pavebrev kendes ikke, og det Sted i Adams Værk, hvor Ægteskabet omtales — første Halvdel af III Bog — er (som Schmeidler har paavist og Arup urimelig skarpt udformet (60 f.)) ikke videre godt egnet til Grundlag for en Tidsfæstelse. Gennemgaaende er Stoffet i disse Kapitler ordnet efter saglige, ikke efter kronologiske Principper. Naar Prof. Arup imidlertid mener, at Skildringen i III, 12 af Svens Skilsmisse og ægteskabelige Forhold »tydeligt nok tager sigte paa tiden lige ned til 1066« (62), foreligger der ingen Aarsag til en saadan Antagelse. Det er ikke nok at henvise til, at en Række andre Kapitler i denne Del af III Bog »som regel [!] omfatter det hele tidsrum 1043—1066« (62). Skal et

var gift med Danekongen Sven Ulvsson« (Heimskringla, udg. af Finnur Jónsson 472). Navnet er det samme, og der er mere, som holder Stik. Denne Gunhilds Moder var nemlig en Datter af Kong Svens Morbroder — altsaa var hun hans »consobrina«. Endvidere var hendes Fader, den norske Sven Jarl, flygtet for Olav den Digre til Sverige, hvor han senere døde — altsaa har hans efterlevende været knyttet til dette Land. Det er rigtigt, naar Dr. Bolin (a. A. 238) hævder, at »längre än till gisningar på grundval av dessa sammanträffanden mellan uppgifter hos Adam och i den isländska litteraturens stoff kan man ej nå«; men Sammentræffet maatte dog nok kaldes ganske uforklarligt, hvis det ikke turde antages at robe en paalidelig Tradition om, hvem Kong Svens »consobrina« havde været.

saadant Argument have nogen Vægt, maa man kunne paavise, at denne — langtfra uomtvistelige Regel — ogsaa gælder for Kapitlet 12's Vedkommende. Ellers kan man i hvert Fald intet bygge paa Argumentet. Men selv om man vilde indrømme Berettigelsen af den Paastand, at Kap. 12 var komponeret som de fleste øvrige af Prof. Arup nævnte Kapitler, naaede man dog ikke derved i mindste Maade at sandsynliggøre, at Svens Skilsmisse først blev fuldbyrdet saa sent som i 1060 eller 1061. Det hedder nemlig videre hos Adam (III, 12): »Kongen laante dog ikke Præsternes Formaninger Øren, men saa snart han havde skilt sig ved sit Søkendebarn, tog han sig stadig nye Hustruer og Friller. Og Herren rejste mange Fjender mod ham rundt omkring, ligesom han mod Salomon havde rejst dennes egne Tjenerne« (H. 159; S. 153). Her kan der unægtelig være antydning af adskillige Aars erotiske Eventyr mellem Skilsmissen og 1066!

Giver Adam os ikke andre Oplysninger om Sagen?

Jo, i III, 15 fortæller han, hvorledes Kong Emund var fulgt efter Anund Jakob paa den svenske Trone. Han skøttede ikke meget om »vor Religion«, og han havde hos sig en Biskop Osmond, en Kætter, som i sin Tid var blevet uddannet i Bremen, men som helt havde glemt Skoleaarenes Velgerninger og var flakket om i Verden, indtil han var blevet bispeviet af en Ærkebiskop i Polen. Derefter var han havnet hos Kong Emund, hvor han pralede med at være indviet af Paven til svensk Ærkebiskop. I den Anledning blev naturligvis Ærkebiskop Adalbert nervøs, og han sendte nogle Brødre fra Bremerkirken op til Sverige. »Den vigtigste blandt dem var Adalward den Ældre, forhen Dekan ved vort Kloster, men den Gang indviet til Biskop for det svenske Folk«. Disse Udsendinge fik dog intet ud af deres Rejse, og de maatte atter begive sig bort. En »Nevø eller Stifsøn« af Emund — Stenkil, hed han — var den eneste, som rørtes af Medlidenhed over Brødrene, han skænkede dem Gaver »og bragte dem i god Behold gennem Sveriges Bjergegne til den meget fromme Dronning Gunhild, som, efter at hun var blevet skilt fra Danekongen paa Grund af Blodsslægtskab, nu levede paa sine Godser hinsides Danmark, idet hun ofrede sig for Gæstfrihed

og Almisser og beflittede sig paa fromme Gerninger. Hun modtog Udsendingene med umaadelig Hæder, som om de var udsendte af Gud, og sendte med dem store Gaver til Ærkebispem« (H. 163 f.; S. 157). Det flg. Kapitel (III, 16) fortsætter med Skildringen af de svenske Forhold, og til Slut siger Adam: »Naar Hr. Ærkebiskop Adalbert i store Ord, som det var hans Sædvane, skildrede alle disse Tildragelser hos Svenskerne i hans Tid, plejede han ogsaa at tilføje et Syn« o. s. v. (H. 165; S. 158). Det maa da antages at være hovedsagelig fra Adalbert selv, Adam har Efterretningen om Adalwards Besøg hos Dronning Gunhild, og man forstaar, hvorfor han bruger saa rund en Mund, naar han skal skildre hendes Gæstfrihed mod Bremerkirkens Udsendinge og hendes Gaver til Ærkebispem: det er Adalberts egen Fortællemaade — »amplifico sermone, ut solebat«.

Hvad kan vi nu vedrørende Skilsmissen læse ud af denne Fremstilling? Absolut intet som helst andet end at Dronning Gunhild allerede var skilt fra Sven og levede paa sine Godser i Sverige, da Adalward besøgte hende.

Noget ganske andet faar Prof. Arup ud deraf. Gunhilds glansfulde Modtagelse af Sendefærden »viser os ialfald, at den fraskilte dronning var erkebispem taknemlig for hans indgriben [nemlig i Skilsmissesagen]«. »Sandsynligst er det dog vistnok«, hedder det videre, »at denne efterretning fører os tilbage til et endnu tidligere stadium, da dronningen ved sine gaver søgte at formaa erkebispem til at tage sig af hendes sag, til at fremkalde den lovformelige skilsmisse fra kong Svend, som hun vel allerede i realiteten havde gennemført, men som endnu krævede kirkens sanktion« (78). Hvor findes der i Adams Tekst den fjerneste Smule, som kan lede Tanken i denne Retning? Adam bruger ikke et Ord, ikke et Udtryk, som kunde røbe, at Gunhilds store Gaver til Ærkebiskoppen skulde være en fin Opfordring til ham om at faa hende lovformelig skilt fra Sven. Ikke i nogen som helst Henseende godtgør Teksten, at Skilsmissen ikke allerede var lovformelig fuldbyrdet. Der staar slet og ret, at Dronningen levede paa sine Godser, »a rege Danorum pro consanguinitate seperata«. Det kan overhovedet ikke misforstaas, og det ligger

fuldstændig uden for Adams Beretning, naar Prof. Arup slutter sine Betragtninger med følgende: »Det er muligt [!], at dronning Gunhild allerede havde opnaaet lovformelig skilsmisse fra kong Svend, da hun ved Adalwardsendefærdens ankomst sad blot som godsejerinde paa sine svenske godser, men det er sandsynligst [!], at hun da først fik lejlighed til for erkebispens at indbringe sin skilsmissesag, som hun ønskede afgjort til fordel for sig« (79). Efter en saadan Fortolkning begriber man, at Prof. Arup udtrykker sin Forstaaelse af Svens Raseri mod Adalbert, der »kaldet af hans hustru indblandede sig i hans private forhold«, og at det derfor kort og godt fastslaas, at Sven omsider maatte »boje sig for dronningens [!] og erkebispens sammenlagte viljer«. Paa denne Maade reddes Svens Ophold i Sverige helt frem til Aaret efter 1060!

Men det sker i direkte Strid med vor eneste Kilde til Oplysning om Sagen: Adam. Hvornaar Adalward kom til Dronning Gunhild, kan vi ikke læse ud af Teksten. Vi kan af Udtrykket »forhen Dekan ved vort Kløster, men den Gang indviet til Biskop over det svenske Folk« slutte, at hans Rejse ligger efter Vaaren 1061; thi den 21. April 1061 undertegner Adalward endnu som Dekan et Brev. Om Tidspunktet for Skilsmissen siger dette intet. Ifølge Adam var jo nemlig Skilsmissen fuldbyrdet før Adalwards Besøg hos Gunhild, og det kan være sket mange Aar forud.

VIII.

Har vi i det hele nogen Mulighed for at danne os en Mening om, hvornaar de to Ægtefæller blev skilt?

Det eneste Udgangspunkt, der kunde tænkes benyttet, maatte vi finde i en Undersøgelse af Forholdet mellem Sven og Ærkebiskop Adalbert. Svens Ægteskab havde faaet Bølgerne til at gaa højt. I det Øjeblik de har lagt sig og Forliget mellem Kongen og Ærkebispens er indgaaet, maa Sven aabenbart have givet efter og Ægteskabet være opløst. Det er atter Adam, som er vor eneste brugelige Kilde.

Efter at han har skildret Tilstandene i Norge under Harald

Haardraades Regering (i hvert Fald fra c. 1050 til Varslerne om Kongens Fald 1066; III, 17), fortsætter han: »Da Forholdene udviklede sig saaledes i Norge, stræbte Ærkebispen ivrigt efter at blive forsonet med Danekongen, som han tidligere havde krænket i Anledning af Skilsmissen fra hans Søkendebarn« (III, 18; H. 167 f.; S. 161). Det er Indledningsordene (*his apud Nortmanniam gestis*), som ifølge Prof. Arups Mening godtgør, at Forsoningen mellem Sven og Adalbert først ligger efter de Begivenheder, der afslutter det foregaaende Kapitel — altsaa først efter 1065—66. Dette gaar dog paa ingen Maade an, og det gaar navnlig ikke an, naar man som Prof. Arup — stærkt overdrevet — har hævdet, at »hvert Kapitel i første halvdel [af III bog] som regel omfatter det hele tidsrum 1043—1066« (S. 62). Der er ingen som helst Grund til at mene, at Kap. 18 skulde danne en Undtagelse fra den opstillede Regel, fordi det begynder med »*his apud Nortmanniam gestis*«. Det er muligt, at det gør det; men det maa i saa Tilfælde godtgøres ud fra sikre, indre Kriterier, ikke ud fra en Indledningsformel, som med fuld Ret kan siges at gaa paa alle de i det foregaaende Kapitel nævnte norske Hændelser¹. Vi maa altsaa undersøge, om der i III, 18 findes noget, som gør det rimeligt at henhøre Forsoningen mellem Sven og Adalbert til Midten af 1060'erne, ikke til Begyndelsen af 1050'erne.

Adam fortsætter, naturligvis stadig støttende sig til Oplysninger fra Bremen selv:

»Den Gavmildhed, som han [ø: Adalbert] viste mod alle, bragte snart Formidling [mellem ham og Kong Sven] i Stand, og han kom til Slesvig. Der blev han let kendt og forsonet med den hovmodige Konge, og han stræbte ved Gaver og Gæstebud at skaffe den ærkebiskoppelige Magt Forrangen for de kongelige Rigdomme. Til Slut blev der, som Skik er hos Barbarerne, til Forbundspagtens Bekræftelse afholdt et overdaadigt Gilde skiftevis hos Parterne otte Dage i Rad. Dér blev der truffet Bestem-

¹ Sml. Sture Bolins Kritik *Scandia* V, 228 (*I själva verket synas orden »his apud Nortmanniam gestis« verbalt tyde hän mot begynnelseorden i föregående kapitel).

melse om mange kirkelige Anliggender; dér blev der holdt Raadslagning om de Kristnes Fred og Hedningenes Omvendelse. Saa vendte Ærkebisen glad hjem og overtalte Kejseren til at indbyde Danekongen til at komme til Sachsen, saa de kunde sværge hinanden evigt Venskab. Takket være dette Forbund høstede vor Kirke stor Vinding, og Sendelsen til de nordlige Folkeslag nød ved Kong Svens Medvirkning stadig lykkelig Fremgang og Trivsel« (H. 168; S. 161 f.).

Endelig træffer vi da en Oplysning, som kan hjælpe os til en omtrentlig Datering af Svens og Gunhilds Skilsmisse: Ærkebisen har efter Skilsmissesagens Ordning og Forsoningen paa Slesvig-mødet overtalt Kejseren til at sende Sven en Indbydelse til Sachsen. Resultatet af denne Indbydelse kender vi: det blev et Møde i Merseburg i Paasken 1053, hvor Fyrsterne svor hinanden gensidigt Venskab¹. Altsaa ligger Slesvig-mødet forud for Paasken 1053 — i Vinteren 1052—53 eller i Efteraaret 1052 — og altsaa har Skilsmissesagen verseret i den nærmest forudgaaende Tid — i 1052 eller i Efteraaret 1051.

Er der nu noget at indvende mod denne Kronologi?

Om Svens Forhold til den tyske Kejser Henrik III hører vi, at han i 1049 skal have støttet Kejsersens Tog mod Grev Balduin af Flandern². Vi har ingen Mulighed for at afgøre, om denne Efterretning passer og maa derfor lade den staa ved sit Værd. Sven var paa det Tidspunkt stærkt optaget af Harald Haardraades Trusel mod hans Kongemagt, og det er tænkeligt, at han under Indtryk heraf har søgt Tilknytning til Kejseren³. I 1053 laa Sagen imidlertid anderledes. Han var kommet i tryk Besiddelse af Riget, hans Opmærksomhed kunde frit samle sig om andre Opgaver end Forsvaret mod Nordmændene. Og netop da forelaa der Syd for vor Grænse en Situation, som maatte spille

¹ Herimanni Aug. Chron. 1053 (11. Apr.): »Imperatore in Saxonia apud Merseburg commorante, cum rege Danorum pascha egit«. Mon. Germ. SS. V, 132.

² Florence of Worcester ed. Thorpe I, 201: 1049. »Suanus etiam rex Danorum, ut imperator illi mandaret, cum sua classe ibi affuit et ea vice fidelitatem imperatori juravit«.

³ Sml. Sønderjyllands Historie I (1930—31), 330.

ind i hans Beregninger og styrke ham i Ønsket om Venskab med baade Ærkebispstolen og den tyske Kejsermagt.

Prof. Arup mener, at »det ikke er muligt at se, hvad der dengang skal have været dette samarbejdes politiske formaal« (99). Jo, det ligger saamænd lige for Haanden. Sven kunde paa ingen Maade være uinteresseret i, hvorledes den stadig skarpere Konflikt mellem den sachsiske Hertug paa den ene Side, Ærkestolen og Kejsermagten paa den anden Side udviklede sig. Den kunde komme til at berøre ham selv ganske direkte; men den kunde yderligere faa højst skæbnesvangre Følger for hans Dattermand, Fyrst Gudskalk, som havde tilkæmpet sig Herredømmet over de vestlige Vender. At Sven skulde tage Parti for den sachsiske Hertug var udelukket. Det vilde kun øge hans Strid med Ærkestolen. Og Sven var, som Prof. Arup skarpt og rigtigt har formuleret det, »en mand, som til fuldkommenhed havde indset, at den kongemagt, han stod i begreb med at grundlægge i Danmark, kun kunde faa fremgang, naar han helt og fuldt stillede sig i samarbejde med kirken, hvilket i det givne tilfælde vilde sige i samarbejde med Adams egen elskede erkebisp Adalbert« (83 f.). Derfor afblæste han Striden om Skilsmissen, derfor søgte han Forliget i Slesvig, og derfor gjorde han det yderligere Skridt, som maatte fæstne det nye Venskab mellem ham og Adalbert: han sluttede tillige Venskab med Henrik III. Den politiske Linie i alt dette er lige saa forstaaelig, som den er klar. Man kan, hvis man vil betragte Sagen ud fra den daværende danske Grænsepolitiks Synsvinkel, sige, at selv om den sachsiske Hertug maatte føle sig urolig ved Udviklingen, var der for Sven opnaaet store Fordele. Gudskalk, Henrik og Adalbert dækkede fremtidig i en vis Forstand Ejderen. Grænsetrygheden fra Knud den Mægtiges Dage var vendt tilbage¹.

Hvad Tidspunktet for de ovennævnte Begivenheder angaar, er strengt taget Adams Ord fuldt tilstrækkelige. Der er ingen Tvivl om, at han i sikker Viden om Sagens Sammenhæng (den, han havde meget let ved at skaffe sig i Bremen) har henlagt Slesvigmodet efter Skilsmisseordningen til Begyndelsen af

¹ Sml. Sønderj. Hist. (1930—31), I, 330.

1050'erne. Der er en enkelt lille Ting, som — foruden det tidligere anførte — peger bestemt i denne Retning. Han bruger det Udtryk om Adalbert i Slesvig, at han »let blev kendt med« (facile notis) og forsonet med Kongen. Det er altsaa først ved denne Lejlighed, Ærkebispens har skaffet sig et personligt Kendskab til Sven. Det er utænkeligt, at han ikke skulde have erhvervet sig et saadant før omkr. 1066.

Men til Prof. Arups Opfattelse passer denne Adams let forstaaelige Kronologi slet ikke. Sven var jo i Begyndelsen af 1050'erne og langt senere kun svensk Godsejer og Hirdmand — hvad skulde han da forhandle med den tyske Kejser om? Følgen er, at som Prof. Arup henlægger Slesvigmødet til »1065 eller snarere til 1066« (100), kan efter hans Mening »det møde mellem konge og kejser, der i samme kapitel omtales, . . . ikke være andet end mødet mellem Svend 2. og Heinrich 4. i Lüneburg 1071, som Adam senere omtaler som den berømte samtale mellem kejseren og den danske konge til den sachsiske hertugs skade, hvorved der sluttedes forbund mellem disse mod de sachsiske hertuger, der ogsaa var Adalberts dødsfjender« (100). En saadan Konjektur til Adams Tekst behøver næppe engang Imødegaaelse. Den er uden mindste Begrundelse i Kilden selv — fuldkommen vilkaarlig¹. Om Mødet i Lüneburg (rettere: Bardowik) vil der senere blive Lejlighed til at tale.

IX.

Foruden Skilsmissspørgsmaalet var der et andet Problem, som i Begyndelsen af 1050'erne truede med at rejse Sven og Adalbert mod hinanden, et meget vidtrækkende Spørgsmaal, som Prof. Arup mærkeligt nok helt har overset. Det var Svens Ønske om at faa oprettet et nordisk Ærkebispedømme, saa vor Kirkes Afhængighed af Bremen kunde ophøre.

Hvornaar har Kongen grebet denne Tanke? Vi har den Oplysning, at han uden om Adalbert skal have søgt og faaet

¹ Sml. Sture Bolins bestemte Afstandstagen (»ytterligt osannolikt») fra Arups Opfattelse paa dette Punkt (Scandia V, 227).

Pave Leo IX's Tilslutning til den, og dette medfører, at den er blevet fremsat inden Vaaren 1054 (Leo IX døde den 19. April 1054). I det »for alle kildeefterretninger om kong Svend i Danmark ganske blottede tomrum«, da Sven levede af sin Kones Penge som Godsejer og Hirdmand i Sverige, holdt han altsaa ikke alene Stævne i Slesvig med Ærkebispem og i Merseburg med Kejseren, men han indledede et Forsøg paa at frigøre den nordiske Kirke fra Bremens Primat.

Er det forøvrigt tænkeligt, at de to Ting: Svens Raseri over Adalberts Skilsmissekrav og hans egen Plan om et af Bremen uafhængigt nordisk Ærkebispedømme har været uden indre Forbindelse med hinanden? De hører hjemme i ganske de samme Aar, og da Sven har bøjet sig for Skilsmissekravet, har han ogsaa foreløbig slaaet den Tanke af Hovedet uden om Adalbert at tvinge sin store kirkepolitiske Plan igennem.

Derfor skildrer Adam Forholdet mellem Sven og Adalbert op igennem 1050'erne som den rene Idyl. Han fortæller, hvorledes Ærkebispem »med Nidkærhed opmuntrede Danekongen, som ofte kom til ham, naar han opholdt sig ved Ejderen, og som da nøjagtig mærkede sig og bevarede i Hukommelsen alt, hvad hin fremdrog af Skriften, med Undtagelse af at han ikke kunde overtale, hvad angaar Fraaseri og Kvinder . . . ; i alle andre Forhold var han Ærkebispem lydig og føjelig« (III, 21; H. 171; S. 164). Og hvor han kommer ind paa Adalberts berømte Patriarkatsplan, glatter hans Skildring omhyggeligt alle Bølger ud. »Denne Plan«, siger han, »var han oprindelig ført ind paa af den tvingende Omstændighed [dette Udtryk er det eneste, der røber Konflikten], at Danekongen ønskede, at der maatte blive oprettet et Ærkebispedømme i hans Rige nu, da Kristendommen var blevet udbredt lige til Jordens Grænser. At dette skulde gennemføres, var iøvrigt næsten bestemt ved det apostolske Sædes Tilladelse i Overensstemmelse med de kanoniske Dekreter; der ventedes kun paa vor Ærkebiskops Samtykke. Han lovede, om end nødig, at give sit Samtykke til Sagens Gennemførelse, hvis Patriarkatsværdigheden maatte blive ham og hans Kirke indrømmet ved pavelige Breve« (III, 33; H. 182 f.; S. 175).

Og han fortsætter: »Medens Forhandlingerne paa begge Sider blev trukket i Langdrag, vandrede Pave Leo heden« (III, 34; H. 183 f.; S. 175 f.). Altsaa faar vi ogsaa af den paa dette Punkt saare velunderrettede Adam at vide, at Kong Sven arbejdede for sin Kirkeplan i Begyndelsen af 1050'erne; men i Overensstemmelse med Bremerkirkens Værdighed blev Kongens oprindelige og krænkende Tilsidesættelse af Adalbert fortiet — det var kun »tvingende Omstændigheder«, som bragte Ærkebispens til at tage Del i Forhandlingerne, en tendensiøs, men betegnende Maade at fremstille Sagen paa.

X.

Vi fortsætter med Adams Vidnesbyrd om Sven i det efterretningsløse Tolvaar.

I III, 21 fortæller han, hvorledes Adalbert oprettede Bispedømmer i Oldenburg, Mecklenburg og Ratzeburg. Aarstallet angives ikke, men det maa, gaar man med Rette ud fra, have været engang i Løbet af 1050'erne. Derefter følger den oven for citerede Bemærkning om Ærkebispens moralske Forelæsninger, naar Sven besøgte ham under sine Slesvigophold, og endelig hedder det i III, 22: »Paa samme Tid tildrog der sig i Slaverland saare vigtige Begivenheder, som til Guds Ære ikke maa forties for Efterverdenen« (H. 171; S. 165). Med »per idem tempus« mener Adam naturligvis ikke noget bestemt Aar (lige saa lidt som med Indledningsordene til III, 18, se ovenfor), han mener slet og ret den Periode, der har været omtalt i det foregaaende Kapitel — altsaa 1050'erne. Blandt disse vigtige Begivenheder beretter han nu om Kampe mellem forskellige slaviske Stammer, af hvilke Rethererne lider Nederlag. Og »saa kaldte de overvundne Fyrst Gudskalk, Hertug Bernhard og Danekongen til Hjælp og førte dem mod Fjenderne« (H. 172; S. 165). Det kneb med at besejre Retherernes Modstandere Circipanerne; men omsider købte disse sig dog Fred, og »vore vendte hjem med Sejr, om Kristendommen var der ikke Tale; Sejrherrene tænkte kun paa Bytte«. Adam tilføjer, at hans Kilde til Beretningen er »en fornem Mand

fra Nordalbingien, der har fortalt mig, at alt dette og andet virkelig er gaaet saadan til«. Han har aabenbart haft sine Tvivl om Paalideligheden, og derfor har det passet ham godt, at han senere har kunnet drøfte Sagen med »den meget sandfærdige Danekonge«. Under denne Samtale har Sven fuldt ud bekræftet Nordalbingierens Udsagn: Jo, har han sagt, Slavernes Stammer havde man sikkert for længst kunnet omvende til Kristendommen, hvis ikke Sachsernes Havesyge havde hindret det. »Deres Hu«, sagde han, »staar mere til at kræve Skat end til at omvende Hedninge« (III, 23; H. 172; S. 166). Ogsaa Svens Hærtog sammen med Gudskalk og Hertug Bernhard falder altsaa inden for »Tomrummet« — Prof. Arup sætter det selv til »engang i aarene før 1059« (S. 80). Følgen er — som tidligere nævnt — at Sven ifølge Prof. Arup ikke kan have deltaget i Kampen i sin Egenkab af Danmarks Konge; nej, den svenske Godsejer var »finansieret af dronning Gunhild«. Ulykkeligvis taler jo imidlertid Adam netop om »rex Danorum« som der Dritte im Bunde.

Vi nærmer os nu Slutningen af den efterretningsløse Periode — Tiden omkr. og straks efter 1060.

I III, 25 skriver Adam: »Paa de Tider vandrede Wal, Biskop hos Danerne, bort fra denne Verden. Hans Bispedømme delte Kong Sven i fire Bispedømmer og indsatte med Ærkebispens Samtykke en af sine Bisper i hvert af dem« (H. 174; S. 167).

Med Udtrykket »in diebus illis« henvises til de forud omtalte Begivenheder. Vi saa, at III, 22—23 handlede om Kampene blandt Slaverne i 1050'erne, sluttende med Angrebet »engang i aarene før 1059«. Derefter begynder III, 24 som følger: »Medens det gik saaledes i det fremmede med Sendelsen til Hedningene, takket være vor Kirkes Virksomhed, sørgede Hr. Ærkebiskop Adalbert, der endnu udelukkende var opfyldt af gode Hensigter, aarvaagent og ivrigt for, at ikke Hyrdeembedet ved nogen Forsømmelighed fra hans Side skulde blive forringet. . . . Da han tynget af jordiske Gøremaal snart maatte sløves selv over for aandelige Anliggender, var Sendelsen til Hedningene det eneste, som han vedblev at røgte med usvækket Kraft« (H. 173; S. 166 f.) Kapitellet slutter med, hvorledes han paa Opfordring sender Præ-

dikanter til Island, Grønland og Orknøerne. Vi ved, at denne hans Forbindelse med de fjerne Øer hører 1050'erne til. Omkr. 1050 indviede han Torolf til Biskop paa Orknøerne og 1056 Isleif til Biskop paa Island. Naar III, 25 begynder med et »in diebus illis«, maa vi altsaa atter befinde os i 1050'erne, snarest i deres Slutning. Om Biskop Wal i Ribe bruger Adam IV, 2 det Udtryk, at han »nylig (nuper) døde« (S. 230). Tidspunktet sættes gerne — og med rimelig Grund — til c. 1057—60. Den Gang begyndte altsaa Sven ifølge Adam III, 25 det vidtrækkende Organisationsarbejde inden for den danske Kirke, som — langt solidere end hans Fremstød en lille halv Snes Aar forud — skulde danne Basis for Kravet om et nordisk Ærkebispedømme. Det hedder i II, 2, at da Wal døde, blev hans Bispedømme delt i fire, »hvilket Ærkebispem gav sit Samtykke til; snart efter indviede han til Ribe Oddo, til Aarhus Christian, til Viborg Heribert og til Vendssyssel Magnus; da den sidstnævnte paa Hjemrejsen fra Indvielsen led Skibbrud paa Elben, indsatte han i Stedet for ham Alberich. Disse fire Bisper fik den Gang Ribe Bispedømme ved Kong Svens Gave« (H. 245; S. 230 f.). Det er Rigets lovlige Konge, som med Ærkebispens Samtykke ordner Landets Kirkeforhold. Og det sker i Aarene nærmest forud for 1060.

XI.

Det er ikke klart, hvorledes Prof. Arup egentlig tænker sig Svends Tilværelse i Tidsrummet 1062—65. »Engang i 1061 [maatte han] atter søge til sin moder i Skaane«, hun udstyrede ham til »endnu engang at hævde sin danske kongemagt mod Harald Haarderaade, og resultatet blev Svends knusende nederlag i Nisaa 1062« (82).

Men hvad saa? Er det tænkeligt, at Sven, som i tolv Aar havde været uden ringeste Magt i Danmark, der havde ligget under Kong Harald, og som kun takket være sin Moder havde kunnet genoptage Kampen mod Harald — er det tænkeligt, at han trods sit »knusende Nederlag« har kunnet sætte Harald ud af Spillet og sig selv paa Tronen? Man maa jo tro det; for »trods

sejren trak kong Harald sig ud af kampen med ham, skal 1064 eller 1065 endog have sluttet fred med kong Svend« (83). En ganske mærkelig Mand, den Harald! Han sad dog med alle Trumferne paa Haanden og tog uden Vanskelighed Stikket hjem, da Sven endelig i al Beskedenhed vovede at spille ud. Og alligevel var han ædelmodig nok til at lade Nederlagets Mand hoste Sejrens Lon!

Forklaringen er naturligvis den saare simple, at Forholdene laa stik modsat Prof. Arups Opfattelse af dem. Det var i 1062 Sven, der sad med de store Kort — som han paa den Tid havde kunnet spille i nøjagtig 15 Aar. Derfor betød et enkelt »knu-sende Nederlag« intet for ham. Han vedblev at sidde, hvor han havde haft sit Sæde siden 1047: paa Danmarks Kongestol!

Vi ved ikke, hvad der netop i Begyndelsen af 1060'erne kan have ført Harald til nye Angreb paa Danmark. Det forholder sig vel, som Prof. Edvard Bull har skrevet: »Hele Haralds makt var bygget op paa hirden, paa et sterkt, kongelig hærvæsen, og det hørte sammen med hirdens natur, at den altid krevet å brukes¹. Hvad angaar Sven, giver den norrøne Tradition og bevarede Skjaldekvad os en og anden Oplysning af Værdi til Forstaaelse af hans Stilling. Traditionen, kendt fra Snorre, fortæller f. Eks. hvorledes Harald blev uenig med den norske Høvding Finn Arnesson. Finn gjorde Kongen ansvarlig for hans Broders, Kalv Arnessons, Fald og »tog sig saa nær af denne Sag, at han drog bort fra Landet og kom sydpaa til Danmark, hvor han kom til Kong Sven og fik en god Modtagelse. De talte længe i Enrum, og det blev til Slut aftalt, at Finn gik Kong Sven til Haande og blev hans Mand. Men Sven gav ham Jarlsnavn og Halland at styre, og der sad han til Landeværnsmand mod Nordmændene« (ed. Jónsson, 480). Senere træffer vi ham paa Svens Side i Nisaaslaget. Altsaa har det været forud for denne Kamp, han er søgt til Danmark. Og om Svens Kongemagt i Aarene før 1062 taler tillige et andet Træk, som kan findes hos Tjodolv. Om Nisaaslaget synger han: »Sven kan ikke takke de seks danske Jarler, som udviser Raskhed i Kamp, for nogen Sejr i denne

¹ Det norske folks liv og hist. gennem tiderne II (1931), 98.

Strid. Den kampmuntre Finn Arnesson, som ikke brød sig om at redde sit tapre Liv, blev fanget midt i Fylkingen« (Skjalded. I, A, 373; B, 343). Eller skal man maaske regne med, at Svens Moder har udrustet ham ogsaa med disse seks danske Jarler?

»De bedste og viseste Mænd«, siger Snorre, »lagde sig imellem, og der kom da et Forlig i Stand mellem Kongerne paa den Vis, at Kong Harald skulde have Norge, men Sven Danmark til det Landemærke, som tilforn havde været mellem Norge og Danmark. Ingen af dem skulde give den anden Bøder. Dér, hvor der var hærget, skulde man finde sig deri, og den, som havde faaet Hærfang, skulde eje det« (ed. Jónsson, 493). Det var kort og godt en Fred, der fastslog status quo ante. Den sluttedes i 1064 eller 1065. I 1066 faldt Harald ved Stanford bridge.

XII.

Vi har nu fulgt Sven helt frem til Midten af 1060'erne og har set, at der ingen kronologiske Vanskeligheder møder os, naar vi kun nøgternt holder os til, hvad den — af Bremen og Sven selv — vel underrettede Adam ved at fortælle, og undgaar enhver vilkaarlig Omtydning af hans Meddelelser. Vi er samtidig naaet frem til de Aar, da Adam af Selvsyn kan begynde at berette om Ærkestolens Forhold, og det, der nu helt sluger hans Interesse, er den skæbnesvangre Udvikling, som Adalbert har været underkastet i det sidste Tiaar, han levede. Fra Ærkebispens Ophøjelse til Rigsforstander i 1063 til hans Død i 1072 har Bremerkirken efter Adams Opfattelse lidt sine store, skæbnesvangre Nederlag, fordi dens Hyrde var blevet besat af en verdslig Ærgerrighed, som grænsede til Galskab. I mindst fem Aar har Adam kunnet følge Begivenhederne fra Dag til Dag. Hans Sind har været dybt grebet af det, han saa, hans Tanker har ustandseligt kredset om de Spørgsmaal, som Adalberts næsten dæmoniske Skikkelse tvang ind paa ham, og det er meget forstaaeligt, at hans Fremstilling i III Bog mere og mere har koncentreret sig om dennes Personlighed — de psykologiske Forudsætninger for den og de tragiske Virkninger af den. Dette Emne tager Magten fra alt

ovrigt allerede i det 36.—39. Kapitel; men ogsaa i de følgende Kapitler danner det et fast Islæt i Skildringen, og fra Kap. 45 til Kap. 71 (der oprindelig afsluttede Værket) er det — ind imellem Strejf af politisk Historie og af Kirkehistorie — det, der stærkest har fængslet Forfatteren, som det stadig i vore Dage stærkest fængsler hans Læsere. Jeg gør i særlig Grad opmærksom paa Fremstillingen fra og med Kap. 55 — begyndende med Tiden efter 1066. Her er det saa fuldkommen overvejende de psykologiske Betragtninger og Analyser, der optager Pladsen.

Og det siger sig selv, at der under disse Omstændigheder ikke kan ventes synderlig Anledning for Adam til at bringe nye Meddelelser om Kong Sven. Det sker faktisk ogsaa kun een eneste Gang: i Kap. 60, hvor vi er naaet til Aaret 1071. (Jeg ser bort fra den Del af III Bog, som danner en senere Tilføjelse — Kapitlerne 72—78). Det hedder i III, 60:

»Til Ærkebispens Berømmelse føjedes nu yderligere det, at i det Aar, han var Rigsraad, afholdtes i Lüneburg hin berømmelige Underhandling mellem Kejseren og Danekongen til Hertugens Beskæmmelse. Ved den Lejlighed blev man under Paaskud af Forbund enige om væbnet Optræden mod Sachserne« (H. 217; S. 206).

Fyldigere Oplysninger om denne Sammenkomst faar vi af Bruno, Modpartiets Mand, som skriver: »Senere sendte Henrik [IV] Sendebud over Havet til Danekongen og indbød ham til et Møde i Bardowik, hvorhen han selv begav sig med faa Ledsagere. . . . Dér kom Danekongen ham i Møde, og han afholdt med hin en hemmelig Underhandling, som ingen overværede med Undtagelse af Biskop Adalbert og een af Kongens [sikkert: Svens] Raader. Underhandlingen selv forblev dog ikke længe hemmelig; thi da den, der alene sammen med Bispen havde været til Stede, ikke kunde hindre den dér fattede Plan, gjorde han alt muligt, for at den ikke skulde forblive skjult for Sachsens Fyrster, som den angik. Thi Danekongen svor Kong Henrik, at han vilde yde ham Hjælp imod alle hans Fjender, og navnlig imod Sachserne, med alle Kræfter til Vands og til Lands. Og Kong Henrik lovede hin, at han vilde overdrage ham alle de Egne, der

grænsede op til hans Rige¹. At Mødet har været et af den intrigerende Ærkebiskops sidste Schaktræk imod den sachsiske Hertugæt, som havde været saa kraftigt medvirkende ved hans Fald i 1066, kan anses for givet, og at Kejser Henrik IV nærede et ganske lignende Fjendskab mod Billungerne, er en velkendt Sag. Det var netop i disse Aar, han forberedte et aabenlyst Angreb paa dem. Mødet har da sikkert haft til Formaal at drage Sven Estridsson ind i den Ring, man smedede paa, og Hensigten synes at være naaet. Hvilke tyske Strækninger, der stilledes ham i Udsigt som Løn for Løftet om Hjælp, er det umuligt at sige — dertil er Udtrykkene for vage. Markgrev Udo har vist siddet inde med i alt Fald Ditmarsken. I sig selv er det ikke utænkeligt, at Kejser Henrik kan have prisgivet holstenske Egne, naar han derved har kunnet vinde Sven for sig. Det tyske Riges Besiddelse af Holsten skænkede han næppe mange Tanker. Men et andet Spørgsmaal er det, om Aftalerne nogen Sinde blev effektive. Hærhjælpen kom Sven nemlig aldrig til at yde. Vi har ganske vist en uklar Beretning om, at han i 1073 eller 1074 foretog et Fremstød, som hurtigt blev opgivet, fordi hans

¹ Postea legatos ad regem Danorum misit ultra mare, eumque sibi ad Bardanwich rogavit occurrere, quo et ipse cum paucis perrexit . . . Regem illum ibi obvium habuit, cum eo secretum colloquium fecit, cui colloquio praeter episcopum Adalbertum et unum de regiis consiliatoribus nullus interfuit. Ipsu tamen colloquium non diu latuit, quia ille, qui cum episcopo solus aderat, cum consilium, quod ibi fecerunt, prohibere non posset, illud quod poterat effecit, quod principes Saxoniae, quorum intererat, ipsum consilium non lateret. Rex enim Danorum regi Heinricho iuravit, ut ei contra omnes hostes suos, et nominatim contra Saxones, quantum posset, terra marique auxilium ferret; et rex Heinrichus illi promisit, ut ei cunctas regiones suo regno contiguas in proprium daret. Bruno: De bello Saxonico, Skoleudg. 12 ff. — I Lamberti annales (Pertz, Scriptores V, 194) lyder Efterretningen om Mødet (der urigtigt henfores til 1073) saaledes: Itaque secreto cum rege Denorum colloquium facit, et cum eo magna quadam parte Saxoniae, quae Utoni marchioni pertinebat, paciscitur, ut . . . auxilio sibi foret. — At Mødet fandt Sted i Bardowik, ikke som af Adam angivet i Lüneburg fremgaar deraf, at Lüneburg endnu paa dette Tidspunkt var i Billungernes Magt og først blev erobret kort efter Mødet. Se Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII (1917), 402.

egne Folk vægrede sig ved at bekæmpe Sachserne¹; men den hele Fortælling lyder ikke meget troværdig, og sikre Vidnesbyrd om et dansk Herredømme i Nordholsten ved Overgangen til det 12. Aarhundrede savnes².

XIII.

Det var Adams Hensigt at føre sin kirkehistoriske Skildring frem til Adalberts Død i 1072. Den i kronologisk Henseende sidste Oplysning, han kan bringe os om Kong Sven, er derfor Meddelelsen om Bardowikmødet i 1071.

Men ved Siden af alle de faktiske Oplysninger om Svens Kongegerning, som Adam har samlet, og som er vort bedste Orienteringsmiddel, naar Studiet gælder Danmarks Historie i Aartierne omkr. det 11. Aarhundredes Midte, har man jo alle Dage været klar over, at vi gennem »Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum« faar en Række i allerhøjeste Grad værdifulde Træk til Belysning af Kong Svens Personlighed — saadan som nu i hvert Fald Adam har opfattet den.

For det første har Adam næret en oprigtig Beundring for Svens store Viden. Det var Rygtet om den, der drev ham til at søge Oplysninger hos Kongen selv (III, 54), og han roser ham ikke alene for en Hukommelse, der synes at rumme alle Barbarernes Bedrifter, som var de »skrevet op« i hans Minde (II, 43),

¹ Rex quoque Danorum, memor firmatae jam pridem cum rege pactionis, cum exercitu navali applicuit ad Saxoniam, et tractis per longa terrarum spacia navibus in fluvium, qui administrando negotio opportunus videbatur, igne et ferro regionem infestare parabat. Sed miles eius vehementer detrectabat militiam, obiciens, quod sibi, quotiens externorum hostium incursionibus quaterentur, Saxones pro muro fuerint, nec ullis unquam, cum facultas suppeteret, lacessierint iniuriis; postremo si calamitatem, quae ad praesens urgeret, quandoque propulsarent, graves poenas iniustae huius infestationis a populo Danorum exacturos. Cum haec privatim et publice iactarent, rex veritus, ne in eo discrimine a milite desertus ludibrio fieret hostibus, naves retrahi iussit, et nulla regioni clade illata, Saxonia excessit. Ita tantus ille bellici apparatus fervor impune deflagavit. Lamberti annales (Pertz, Scriptores V, 202), anført under Aar 1073.

² Sonderj. Hist. I (1930—31), 340 f.

men han fremhæver ogsaa, at han sad inde med boglig Viden og Lærdom (III, 54) — et Træk, som nøje stemmer overens med Pave Gregor VII's kendte Brev til Sven, hvori han lovpriser for litterære Kundskaber. Om Svend bruger Adam derfor Udtryk som prudentissimus (II, 38; III, 72), litterarum eruditus (III, 54) og scientissimus (IV, 21). Det er en sand Beundring, der gemmer sig i disse Ord, født af Taknemmelighed over, hvad Kongens Beretninger har betydet for Adams Arbejde¹.

Men Adams Omtale af Kongen viser tillige, at han har næret den største Tillid til Rigtigheden af det, Sven har fortalt ham. Han har fuldt ud stolet paa Kongens Ord. Derfor betegner han ham som veracissimus (I, 48; III, 23)², og dette

¹ Denne Agtelse for Kong Svens Viden har været udbredt i Samtiden. I Steinn Herdissons Kvad om Nisaaslaget kalder han Kongen »den vise Ætling af Stormænd« (Skjalded. I, A, 409; B, 378). Hertil føjer Prof. Arup den ubegribelige Bemærkning: »Er dette kampskjaldens ironiske omtale af kong Svends viden?« Hvorfor i Alverden skulde der gemme sig Ironi i dette Udtryk? Ligger det ikke i høj Grad nær for Steinn at bruge det i ramme Alvor — han, som selv var stærkt historisk indstillet, og som ved sine idelige Laan og Genklange fra ældre Kvaddigtning viser, at han paa ingen Maade foragtede litterær Kundskab?

² Netop af denne Grund har man ingen Anledning til at bedømme Beretningen i II, 43, som Prof. Arup gør det. Kongen har fortalt Adam om den hedenske Rejsning blandt Venderne i 1011—13 og om de 60 Præster, som ved den Lejlighed led Martyrdøden. »Saaledes blev de et Skuespil for baade Engle og Mennesker og opgav deres sejrende Aand midt i deres Løbebane« (H. 107; S. 104). Man mærker Adams umiddelbare Glæde over at kunne referere Kongens Fortælling om Guds Blodvidner. Han fortsætter: »Det fortælles, at der den Gang skete meget af den Art i de forskellige slaviske Landskaber, men af Mangel paa skrevne Kilder anses det nu for Fabler. Da jeg udspurgte Kongen nærmere herom, sagde han: »Hor op, min Son! Vi har saa mange Martyrer i Danmark og Slaverland, at de knap kan rummes i en Bog«. Prof. Arup opfatter Adams Fremstilling, som havde han muligvis selv delt Tvivlen om de mange Martyrer og ladet den komme til Orde over for Kongen. Deraf hans Spørgsmaal (95). Forholdet er naturligvis det stik modsatte: Adam har gerne villet høre mere af samme Art, saa han kunde nedtegne det og derved svække Forestillingerne om, at det i Virkeligheden kun drejede sig om Fabler. Et andet Standpunkt vilde være ganske urimeligt at vente — dels paa Grund af det aandelige Milieu, hvori han hørte hjemme, dels paa Grund af den Trohjertethed, hvormed han andet Steds

maa man ikke glemme, naar Svens Beretninger drejer sig om Ting, der vedrører hans egen Kongegerning.

XIV.

Det gælder f. Eks., hvad Adam meddeler om Kongens Iver for at udbrede Kristendommen i Norden. Det hedder i III, 54, at »Kristendommen blev af denne Sven udbredt vidt og bredt blandt de fjerntboende Folkeslag . . . Han sendte selv sine Klerke ud som Prædikanter til hele Sverige, Norge og til de Øer, som ligger paa de Kanter« (H. 208 f.; S. 198 f.). Man kan mene, at Adams Ord, der udtrykkeligt siges at støtte sig paa Kongens eget Udsagn, giver et overdrevet Indtryk af Svens Betydning for Missionen; men paa den anden Side er der i Adams Holdning over for Sven ikke nogen Antydning af, at han skulde have tvivlet om Sandheden i det, Kongen fortalte ham — eller at han skulde have regnet med væsentlige Overdrivelser. Medens Ærkebiskop Adalbert maa høre for sine »store Ord«, som det ovenikøbet var »hans Sædvane« at benytte (III, 16), kommer Adam aldrig med et saadant Korrektiv til Svens Udtalelser. Han bedyrer tværtimod gentagne Gange Kongens Paalidelighed. Vi maa endvidere huske, at man i Bremen slet ikke kunde være uvidende om, hvorvidt den danske Konge virkelig havde

anfører haarrejsende Vidnesbyrd om Blodvidners Skæbne (f. Eks. Schol. 71; III, 50; Schol. 79; III, 51—54), og dels endelig paa Grund af den Glæde, han netop i II, 43 viser over »et Skuespil for baade Engle og Mennesker«.

Man har forøvrigt et betegnende Udtryk for Adams Tillid til Svens Objektivitet. I II, 55 fortæller han om Knud den Mægtiges Forsøg paa ved danske Bispevielser at gaa uden om Bremen og i Stedet lade den foretage i England. Ved en saadan Lejlighed fangede Ærkebiskop Unwan Biskop Gerbrand, der netop efter sin Indvielse var paa Vejen fra England til Danmark. »Gerbrand gjorde, som Nødvendigheden krævede, Bod, lovede Underkastelse og blev derefter en meget fortrolig Ven af Ærkebispens«. Knuds Politik strandede paa Unwans bestemte Modstand, og Kongen »blev siden saa nær knyttet til Ærkebispens, at han fra da af gerne vilde gøre alt efter dennes Ønske«. Hertil føjer Adam: »Dette er, hvad Danekongen meddelte os om sin Morbroder, og han fortav ikke Gerbrands Tilfangetagelse« (H. 118f.; S. 115 f.). Adams Anerkendelse af denne Sandhedskærlighed er aabenbar.

fremmet Missionen, eller han ikke havde gjort det. Naar en Bremerklerk skriver som Adam, skal der meget stærke Grunde til helt at afvise hans Udtryk, saadan som Prof. Arup gør det med Bemærkningen, at »sandt at sige findes der iøvrigt ikke i hele Adams værk nogen meddelelse om, hvad disse kong Svends missionærer da har udrettet« (95). For det første er det i høj Grad begrænset, hvad Adam faar Plads til at meddele om Tidens Mission, naar denne ikke havde sit Udspring direkte i Bremen, og for det andet kan Prof. Arups Paastand om Adams Tavshed næppe opretholdes.

Det er vel sandt, at vi kun i eet bestemt Tilfælde hører om Svends Støtte af Omvendelsesværket. Det er i IV, 16, hvor Talen er om Kurland. »Nu er der«, siger Adam, »rejt en Kirke dér, takket være en nidkær Købmand, som Danekongen ved mange Gaver bevægede til det. Det er Kongen selv, som — glædende sig i Herren — fortalte mig dette« (H. 261; S. 244)¹. Man kan med formel Ret paastaa, at denne Købmand ikke kan kaldes Kongens Missionær, og at han derfor ikke tæller med; men der er andre Ting i Adams Fremstilling, som vanskeligt kan læses, uden at man ser Kongen som den medvirkende i det omtalte Missionsarbejde. Jeg tænker just ikke paa Beretningerne (III, 54) om Martyrerne Erik i Sverige og Alward i Norge, skønt det efter Referatet (Sven er Kilden) ligger nær at tro, at de ikke har

¹ Den sidste Sætning — »ipse rex gaudens in Domino recitavit mihi hanc cantilenam« — kan næppe oversættes ordret, hvis man vil undgaa at fremkalde andre Forestillinger end dem, der strengt taget ligger i Udtrykket. Prof. Arup har den ejendommelige Opfattelse, at Adam skal have genfortalt Svends Beretning »med et skuldertræk« (95), og at den afsluttende Bemærkning om Kongens Glæde er Udtryk for Adams Ironi. »Adams ord«, siger han, »maa vistnok oversættes: denne vise kvad kongen for mig, selv glædende sig i herren, og betyde, at Adam kun ironisk betragtede denne sejr for kristendommen, som kongen mente at have vundet ved en købmands hjælp« (96). Man kommer til at tænke paa en Sandhed, der findes udtalt andet Steds i Afhandlingen: »Ogsaa en kritisk historiker kan undertiden spekulere for meget over enkle og ligefremme kildemeddelelser« (76). Thi Adam vil naturligvis slet og ret sige, at denne lille Lovsang over Guds Riges Vækst kvad Kongen for mig, »glædende sig i Herren« — de citerede Ord laant fra Pauli Brev til Filippenserne, 3, 1 og 4, 4.

været uden Forbindelse med Danekongen. Jeg tænker derimod paa Adams Meddelelser om Biskop Eginio. At Kong Sven maa have haft Lod i denne Mands Missionsvirksomhed, er efter hele Forholdet mellem ham og Bispen saa godt som givet, og om Eginio fortæller Adam, at han »vandt mange Folk, der hidtil var hengivne til Afgudsdyrkelse, navnlig de Barbarer, som hedder Blekinger og bor paa Øen Holm [ø: Bornholm] som Naboer til Gøterne. De skal allesammen ved hans Prædiken være bleven rørt til Taarer og i den Grad have vist Anger over deres Vildfarelse, at de straks sønderbrød deres Afgudsbilleder og af egen Drift kappedes om at blive døbt« (IV, 8; H. 253; S. 236). Ogsaa i IV, 9 kommer Adam ind paa Eginos Missionering, men endnu tydeligere fremtræder Sagen i IV, 30. Deri hører vi om Adalwards Mission i Sigtuna, og der fortsættes: »Han enedes ogsaa med Eginio, den meget fromme Bisp i Skaane, om i Fællesskab at drage op til den hedenske Helligdom, som hedder Uppsala, for at prøve, om de maaske dér kunde udrette et frugtbringende Arbejde for Kristus«. Kong Stenkil fik dem imidlertid til at opgive dette risikable Forehavende, som endog kunde være kommet til at gaa ud over ham selv, og »Bisperne . . . vandrede saa gennem alle Gøternes Byer, hvor de omstyrtede Afgudsbillederne og derpaa vandt mange Tusinde Hedninge for Kristendommen« (H. 278 f.; S. 261 f.). Spørgsmaalet er ikke, om Adams Fremstilling af Eginos Indsats overdriver det Resultat, hvortil den fromme Biskop naaede, og om Overdrivelsen i saa Fald stammer fra Kong Sven, til hvis Ord Adam jo viste fuldkommen Tillid. Spørgsmaalet er, om vi ikke bag en Virksomhed som Eginos er nødsagede til at se Kongens Støtte, og om bl. a. hans Missionsrejser derfor ikke danner en Del af Grundlaget for Adams Udsagn: at Sven kraftigt medvirkede ved Evangeliets Udbredelse i Norden. Jeg tror det ganske afgjort. Jeg tror, at man blandt de Opgaver, Sven Estridssøn tog op i Forbindelse med Organisationen af den danske Kirke, ogsaa maa regne en virkelig Indsats i den nordiske Mission.

XV.

Ærkebiskop Adalbert, siger Adam (III, 72), havde overvejet personlig at missionere i Norden, men han opgav Tanken, fordi »den meget kloge Danekonge fraraadede ham« Rejsen, idet han sagde, »at de barbariske Folkeslag lettere kunde omvendes af Personer, som talte deres Sprog og havde lignende Skikke, end af Personer, der var dem ukendte eller afskyede deres nationale Skikke. Naar han fandt nogle, der var rede til at prædike Guds Ord for Hedningene, behøvede han derfor ikke andet end ved Gavmildhed og Elskværdighed at sikre sig deres Velvilje og Troskab« (H. 233 f.; S. 220). Med andre Ord: Sven søgte at faa Ærkebispem til at financiere og støtte hans egne Missionærer i Stedet for selv at drage afsted.

Og han overbeviste Adalbert om det fornuftige deri. »Vor Ærkebisp«, fortsætter Adam, »var enig med den rettroende Konge i denne Opfordring og begyndte nu at øve den Gavmildhed, som han viste over for alle, langt mere rundhaandet over for Bisperne hos Hedningene og Udsendingene fra Østens Konger«.

Om denne Skildring siger Prof. Arup, at Svens fornuftige Raad »vistnok ikke har behaget Adam, der sikkert gerne havde set sin elskede erkebisp som personlig missionær« (96). Man studser derover; thi Adams Bemærkninger om Adalberts Forberedelser til Missionsrejsen er egentlig ikke prægede af Begejstring. I Anledning af den »gav han sig til at vigte sig med sit sædvanlige Praleri«, siger han. En saa tydelig Kritik bemærker Prof. Arup ikke; derimod bygger han sin Opfattelse af Adams Mishag paa en ganske uskyldig Gløse. Han skriver: »Sit mishag viser han efter min formening derved, at han alene paa dette sted betegner kong Svend som orthodoxus rex, den rettroende konge, medens han ellers overalt, hvor han ikke netop føler sig i taknemlighedsgæld til Svend for positive oplysninger, betegner ham som tyrannus, hvormed i den augustinske sprogbrug betegnes den konge, der trods alt ikke hører guds rige til. Naar vi betænker, at Adam formentlig har anset ogsaa selve erkebisp Adalbert for i sit endeligt fortabt for guds rige, er der intet mær-

keligt i, at ogsaa kong Svend trods al venlighed og alle anstrelser for at vise sig for Adam som en kristen konge, dog alt ialt har syntes ham en tyrannus, en vikingekonge, saa at han kun ironisk bruger udtrykket *orthodoxus* om ham« (96)¹.

Er det virkelig rimeligt, at Adam skulde have opfattet Sven som en Tyran — i augustinsk Forstand?

Den augustinske Tyran er »*rex iniustus*«, »*rex iniquus*«. Han er den, som ved »*superbia*« hindrer Guds Riges Fremgang og styrker »*Civitas diaboli*«. Han er den absolutte Modsætning til den Hersker, der styrer i ydmyg Kærlighed til Gud, og som kæmper mod Gudsrigets Fjender for at opretholde den »*pax*«, den »*iustitia*«, der er Grundlaget for »*civitas dei*«. Fra den Gang den første Tyran — Menneskenes Fader Adam — levede, er den jordiske Kamp mellem »*civitas dei*« og »*civitas diaboli*« aldrig standset. De to Magter har ligget i stadig Strid, »*una pro iniquitate, altera pro iustitia, una pro vanitate, alia pro veritate*«.

Det er i særlig Grad Tyskeren Bernheim, som har paavist Betydningen af dette augustinske Grundsyn paa Menneskehedens Historie, og her i Norden er Bernheims Tanker klart og frugtbart taget op af Curt Weibull i hans Saxo-Studier². Det er af disse Forskere fremhævet, hvorledes den saakaldte Pseudo-Cyprian (fra det 7 Aarh.) har øvet en meget betydelig Indflydelse paa det middelalderlige Billede af »*rex iustus*« og »*rex iniustus*«, og hvorledes Pseudo-Cyprians overordentlig store Udbredelse yderligere har bevirket, at de augustinske Forestillinger stærkt har præget den middelalderlige Historieskrivning. »De kännetecken Pseudo-Cyprianus . . . sammanställt på »*rex iustus*« och »*rex iniquus*« styrelse ha gått de medeltida författarna i blodet. De träffas runt om framför allt i tidevarvets äldre historiska litteratur; de möta ofta i omskrivningar eller i en på vissa punkter

¹ Dr. Bolin finder ikke nogen Anledning til at opfatte dette Udtryk ironisk, idet han bemærker, at Adam (IV, 30) i sin berættelse om Stenkil i en motsvarende situation utan bibetydelse kallar denne »*piissimus rex*« (Om Nordens äldsta historieforskning (1931), 44).

² Hist. tidskr. f. Skåneland VI (1914—15), 53 ff. Her Henvisninger til Bernheims Undersøgelser.

vidgad eller med belærende eksempel spækkad framställning, men ofta också i samma ord och uttryck¹.

Det forekommer mig, at Weibull ved sine egne Studier til Evidens har godtgjort, hvor nødvendigt det er at have det augustinske Grundsyn klart for sig, naar man vil bedømme de Karakterbilleder (f. Eks. af vore middelalderlige Konger), som møder os i middelalderlige Skrifter. Men det er rigtignok indlysende, at skal den opstillede kildekritiske Regel ikke drives ud i sin Karikatur, maa man have en langt solidere Basis for Paavisningen af augustinsk Tankegang end slet og ret en enkelt Glose. Der maa i Fremstillingen som Helhed taget foreligge sikkert vejledende Elementer. Enhver Brug af et Udtryk som »tyrannus« berettiger ikke til øjeblikkelig at læse augustinske Domme ud af Linierne, til Frelse eller Fortabelse for den omtalte Person. Glosen, som kunde have, og i mange Tilfælde bevisligt havde et augustinsk betonet Indhold, har sandelig ogsaa kunnet benyttes uden enhver Bagtanke, simpelthen i dens Egenskab af et sprogligt rammende Udtryk. Det maa være den almindelige Skildring af Personens Handlinger og Væsen, som i hvert enkelt Tilfælde siger os, hvorledes vi skal opfatte Ordet.

Som nu her med Sven Estridssøn. Var han virkelig »efter Adams mening en ægte tyrannus, en ægte verdslig fyrste, superb, selvtillidsfuld« (83) i augustinsk Forstand — ligesom Adalbert trods alt viet til Fortabelse?

Sven omtales som »tyrannus« i II, 78, hvor han gør Krav gældende paa England. Hans Optræden skildres af Adam uden Antydning af Modvilje eller Kritik, og det ender med, at Kongen slutter fredelig Overenskomst med Edvard, hvorefter han formildet vender tilbage til Danmark. Hvor bliver der i dette Tilfælde Brug for Augustin?

Dernæst kaldes han »tyrannus« i III, 12, hvor Adam fortæller, at han paa Grund af sin Medgang »har glemt Himmels Konge og taget en blodbeslægtet Hustru«. Han er paa Grund af Ærkebispens Modstand »en rasende Konge«, der truer Hamburg med Ild og Sværd, »indtil endelig Danernes Tyran bøjede sig

¹ Weibull a. A. 57.

for en Skrivelse fra Paven og gav sit Søskendebarn Skilsmissebrev«. Er det en saadan Udgang paa Striden, man venter sig af den fortabte Repræsentant for »civitas diaboli«?

Da Adam atter kommer til at omtale den famose Skilsmisse-sag, meddeler han, hvorledes den danske »rex superbus« forsoner sig med baade Ærkebispens og Kejseren, og »takket være dette Forbund høstede vor Kirke stor Vinding, og Sendelsen til de nordlige Folkeslag nød ved Kong Svens Medvirkning stadig lykkelig Fremgang og Trivsel« (III, 18; H. 168; S. 161 f.). Mon Adams Udtryk om Svens Hovmod, der har været lige saa kortvarigt som hans Modstand mod at faa sit Ægteskab opløst, da skal tages i augustinsk Mening?

Den ganske jævne og naturlige Brug af Ordet Tyran træffer vi jo uimodsigelig hos Adam. I I, 52 har han refereret Svens Udsagn om de svenske Fyrster, som havde opkastet sig til Herrer i Danmark »ved Vold og Vaaben« (I, 48). Han fortsætter nu i det nævnte Kapitel: »Om nogle af disse mange Konger eller rettere Tyranner hos Danerne har hersket samtidig, eller om den ene kun har overlevet den anden i kort Tid, er usikkert«. Det vilde unægtelig paa dette Sted være ganske taabeligt at læse Teksten augustinsk. Glosen Tyran har sit fuldkommen naturlige Indhold¹.

Der foreligger i hele Adams Tekst ikke noget som helst, der kan berettigg os til at tro, at han skulde have stillet den danske Konge som et Fortabelsens Barn paa Linie med Ærkebiskop Adalbert — denne Mand, hvis Hovmod, Havesyge, Forfængelighed, Verdslighed og mange andre frygtelige Egenskaber Adam udmaler med al den saare Bitterhed, der udspringer af dybt skuffede Forventninger og af en Kærlighed, som trods alt ikke

¹ Heller ikke Dr. Bolin føler sig vistnok fristet til at mindes den augustinske Betydning. »Adam använder«, skriver han (Scandia V (1932), 216) »altid ordet »tyrannus« om en härskare. I betydelsen »härskare, som orättfärdigt utövar sin makt«, finnes ordet bl. a. om Sven Estridsson i 3:12 (a. ad. s. 153), i betydelsen »härskare, orättmätig till följd av att hans maktställning vilar på välet«, i 1:52 (a. ed. s. 53). Att ordet »tyrannus« i 1:52 just har dennas betydelse har redan påpekats av C. Weibull (Sverige och dess nordiska grannmakter s. 43)«.

rusten. Det eneste, han bebrejder Sven, er hans Umaadeholdenhed, hvor det gælder Mad og Kvinder (II, 12), og karakteristisk nok renser han ogsaa paa dette Punkt Kongen, saa godt som han formaar. Han har i III, 21 skrevet, at Adalbert ikke kunde overtale Sven, »hvad angaar Fraaseri og Kvinder — disse Laster er hine Folk medfødte; i alle andre Forhold var han Ærkebispens lydige og føjelige« (H. 171; S. 164). Men senere er han kommet til at tænke paa, at han havde gjort Sven Uret, hvad Beskyldningen for Fraaseri angik, og han tilføjede da i Schol. 72: »Den højberømte Danekonge led kun af Umaadeholdenhed med Hensyn til Kvinder, hvilket dog efter min Mening ikke beroede paa hans egen fri Vilje, men paa Folkets Last« (H. 171; S. 164).

Det er denne Mand, om hvem Adam ellers udelukkende har Lovord, og hvis Medvirken til Guds Riges Fremme i Norden han saa højlydt priser — det er denne Mand, der i Virkeligheden skulde have staaet for ham som »en ægte tyrannus, en ægte verdslig fyrste«, saa han kun med ironisk Tonefald kunde kalde ham »orthodoxus rex«!

XVI.

Ud over det oven for meddelte giver Adam os ikke brugelige Oplysninger om Kong Svends Personlighed, og det kan jo ikke nægtes, at det er et ret vagt, uklart Billede, navnlig naar det sammenlignes med den pragtfuldt gennemførte Karaktertegning af Adalbert. Fastest staar Adams (og Samtidens) Ros over Kongens Viden. Lad os da til Slut undersøge, om vi ud fra Adams Tekst har Mulighed for nærmere at vurdere denne Kongens fremherskende Egenskab.

Prof. Arup er ikke i Tvivl derom. »Af de meddelelser hos Adam, der direkte skyldes kong Svend, kan vi danne os et sikkert begreb om omfanget af kongens viden« (84). »Af højeste interesse for dansk historieforskning er det nu gennem Adam at lære at kende, hvilken viden kong Svend havde om sit eget lands og sit eget folks historie« (85).

Ganske sikkert — men hvor skulde det være muligt? »Om

Lejrekonger eller andre sjællandske eller danske sagnkonger ved kong Svend aldeles intet« (85). Monstro? Kan man af Adams Tavshed om alt dette virkelig slutte, at Kongen intet har vidst? Med andre Ord: er det kildekritisk forsvarligt at gaa ud fra, 1) at Sven har fortalt Adam alt, hvad han har vidst, og 2) at Adam har nedtegnet alt, hvad Sven har sagt? For kan man ikke garantere disse to Ting, har vi jo intet Grundlag for Paastanden om, at vi af Adams Bog kan lære Svens fulde Viden at kende. Han kan da særdeles vel have kendt Lejrekonger — han kan for den Sags Skyld ogsaa have kendt Uffe hin Spage. »I et moderne oversigtsarbejde over Danmarks historie kan man nu faa den splinternye oplysning, at Uffe hin Spage blev født i aaret 360 e. Kr., kun datoen kan den lærde historiker endnu ikke angive¹ — men kong Svend 2. midt i 11. aarh. kendte aldeles ikke hs. kgl. højhed kronprins Uffe« (91). Paastanden virker forbløffende. Hvorledes skal dens Rigtighed godtgøres?

Lad os lægge Mærke til, at selve Postulatet, at Adam refererer Svens samlede Viden om vor gamle Historie, brister for Prof. Arup, inden hans Undersøgelse er ført igennem.

Sven har fortalt Adam, hvad han vidste om de svenske Herskere i Hedeby (I, 58, 62). »Noget af denne viden kan kongen have haft fra de kendte slesvigske runestene, der nævner Knubbe og Sigtrik« (85 f.). Maaske. Men har Kongen i saa Fald læst Indskrifterne saa flygtigt, at han ikke engang har faaet Asfrid Odinkarsdatters Navn med? Adam kender hende i hvert Fald ikke, og Kong Sven maa altsaa trods Runestenene heller ikke have kendt hende! Monstro han ikke — forudsat at Runestenshypotesen i det hele skal tages alvorligt — slet og ret har glemt

¹ Den stakkels Historiker, som har den splinternye Oplysning paa sin Samvittighed (»det ulykkelige er, at en saadan taabelighed straks gaar over i selv folkeskolens læreboger«) er med Skam at melde nærværende Forfatter. Jeg burde maaske have forudset, at Prof. Arup ikke kendte Aarsagerne til, at adskillige Forskere nu henlægger Offa-Episoden til sidste Halvdel af det 4. Aarh. Han vil imidlertid ved at gennemarbejde den i Sønderjyllands Historie I (1930—31), 506 anførte Litteratur kunne oplyses derom og se, at Dateringen hverken er splinterny eller skyldes mig. Om den er rigtig, kan jo droftes ved anden Lejlighed.

at nævne hende, eller at Adam har glemt at notere hendes Navn?¹

Vi gaar videre. Gorm har Sven kendt — han er nemlig, som Prof. Arup kritisk fremhæver (87), nævnt af Adam. »Sin tipoldemoder Tyra har han [ɔ: Sven] ikke nævnt«. Ifølge det fastslaaede Princip har han altsaa ikke kendt hende. »For sin morbroder, kong Knud, nærer kong Svend den agtelse, som tilkommer ham som Englands kloge erobrere og hersker. Men om hans virksomhed i Danmark har kong Svend intet berettet . . . han ved aldeles ikke at anføre nogen kendsgerning, hvorved disse vikingekonger, kong Knud saalidt som [hans Morfader] kong Svend skal have lagt deres interesse for det danske folk for dagen« (90). Det kunde have været tilføjet, at han end ikke synes at have vidst, at hans kongelige Morbroder lod hans egen Fader — Ulf Jarl — myrde. Det hører nemlig ogsaa til de Træk fra det forbigangne, som Adam ingen Besked har faaet om.

Og paa Baggrund af disse skarpsindige Iagttagelser følger

¹ Hvor varsom man skal være med at presse Fortolkningen af Teksten viser flg. Prof. Arup skriver: »Endskønt han [ɔ: Sven] nu selv fortæller, at denne svenske kongeslægt blev besejret af hans egen stamfader Hardeknud, der kom fra Norge, betegner han dog disse svenske konger som sine atavi, sine forfædre. Jeg antager ikke uden god grund og ikke uden politisk hensigt« (86). Lad gaa — at den norske Hardegon har været hans Stamfader, og at tillige Svenskerne har været hans Forfædre, kan muligvis tænkes. Adams Tekst lyder imidlertid: »Derimod har jeg af den sandfærdige Danekonge Svens Mund hørt følgende, da han engang paa vor Opfordring opregnede sine atavi: »Efter Normannernes Nederlag«, sagde han, »herskede, saa vidt jeg har erfaret, Heiligo, en Mand, der var elsket af Folket paa Grund af sin Retfærdighed og sin Hellighed. Efter ham fulgte Olaph o. s. v.«. Altsaa hører ogsaa Heiligo med til hans »atavi«, og Slægtskabet synes at blive noget indviklet. Sagen er selvfølgelig, at Adam her bruger Udtrykket »atavi« uden at være klar over, at det forstyrrer Tekstens Mening — saa sandt som Sven næppe kan antages at have gjort sig til Ætling af baade Helge, Olav og Hardegon, en i Sandhed pompos skandinavisk Afstamning! Prof. Arup maa vel selv være klar over Urimeligheden, siden han fremsætter den Tanke, at Sven ved at kalde de svenske Herskere sine »atavi« kun har villet sikre sig Retten til Patrimoniet i Jylland og paa Fyn (87). Det er en Gisning, der ligger lige saa langt uden for Teksten som den i Afhandlingen opstillede Teori om Patrimoniet ligger uden for, hvad vi ellers ved om det.

Konklusionen: »Denne kong Svend 2.s opfattelse af sine nærmeste forfædre saavel som hans hele viden om Danmarks historie før hans egen tid er nu af allerhøjeste interesse for os senere historiske iagttagere. Kong Svend 2.s viden om dansk historie i 11. aarh. tør antages at være højdepunktet af al den viden, man da havde om Danmarks historie. Ingen mand i Danmark var dog mere interesseret end han i at have god rede derpaa, og der var dengang ingen historiker i Danmark, der kunde fortælle bedre derom end kong Svend 2. selv. Alt hvad han ikke ved, det har hans samtidige i Danmark heller ikke vidst« (90). Jeg vil ikke just som Prof. Arup heraf slutte, at »trods al kong Svend 2.s lærdom er den for os historikere næsten mest værdifulde egenskab hos ham hans uvidenhed«. Jeg vil foretrække at sige, at hans Uvidenhed da er den mest forbavsende af alle hans Egenskaber.

XVII.

Det er i Tidens Løb en lang Række Forskere, der har sysselsat sig med et Studium af Sven Estridssøn — hans Liv, hans Kongegerning, hans Personlighed. Der er mellem dem nogle af vore bedste Navne. Deres Kræfter har været sat ind paa Opgavens Løsning, Skridt for Skridt er man vundet frem i Erkendelse af de Vanskeligheder, der frembyder sig, og de Muligheder, man har for at overvinde dem. Hele den rige Litteratur, som Adams Værk har fremkaldt, har bidraget til at belyse ogsaa hin berømmelige Danekonge, som den gamle Klerk priste saa loyalt for de værdifulde Oplysninger, han modtog af ham. Enkeltheder i Kongens Liv har snart sagt utallige Gange været drøftede — med forskelligt Resultat, men i den sikre Overbevisning, at hver lille, nøgternt iagttaget Realitet, hver omhyggeligt vejet og forsigtigt tolket Detaille alligevel bragte os endnu et Skridt nærmere Sandheden. Ræder, A. D. Jørgensen, H. Olrik, Kr. Erslev, Johs. Steenstrup — alle har de arbejdet med. Hvor stort et Fond af Viden og Skarpsindighed repræsenterer ikke de seneste Forskere: Tyskeren Schmeidler og Svenskeren Curt Weibull¹.

¹ Til disse kan nu føjes Weibulls Landsmand, Dr. Sture Bolin.

Men om alt dette hedder det til Slut i Prof. Arups Afhandling, at »de enkle hovedtræk i kong Svends biografi ved historikernes ihærdige arbejde gennem et aarhundrede er blevet overgroet indtil ukendelighed af deres lærde kombinationers ukrudt« (101). Derfor var det Rydningsarbejde, som vi ser i hans Afhandling, »et nødvendigt forarbejde for fremstillingen i min Danmarkshistorie«. Den Opfattelse, som han her har hævdet (I, 165 ff.), hviler paa de Forstudier, der nu er trykt i »Scandia« IV. Før første Gang er Offentligheden blevet gjort bekendt med, hvilken Basis der findes for en af disse »voldsomme forandringer i opfattelsen«, som har overrasket Læserne af hans Danmarkshistorie. Det er Forskningens Ret, ja dens Pligt sagligt, men uden Mulighed for Misforstaaelse at vurdere det fremlagte Værk; thi — som Prof. Arup selv ved Anmeldelse af en Kollegas Arbejde har udtalt i nærværende Tidsskrift (8, V, 115; Fremhævelsen min): »Optagelsen af de ved Kritik som tilforladelige udsøndrede Kendsgerninger kan ikke udelades i en historisk Skildring, de er Historiens Kød og Blod, og de lader sig ikke ustraffet ombytte med den frie Fantasis Taagegevandter«.
